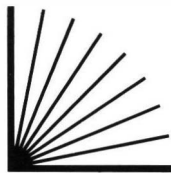

Melding 1986:1

Fridtjov Thorkildsen (red.)

Utdanning og arbeidsmarked 1986

Tendenser og perspektiver

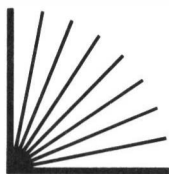
Utredninger om forskning og høyere utdanning
NAVF's utredningsinstitutt
Norges allmennvitenskapelige forskningsråd

Melding 1986:1

Fridtjov Thorkildsen (red.)

Utdanning og arbeidsmarked 1986

Tendenser og perspektiver

Utredninger om forskning og høyere utdanning
NAVFs utredningsinstitutt
Norges allmennvitenskapelige forskningsråd

ISBN 82-7218-159-2

Tegninger: Harald Aadlevik

Figurer: Petter Maus

Trykk: PDC · Printing Data Center a.s 1986

Forord

Denne rapporten gir en oversikt over aktuelle tendenser på arbeidsmarkedet for personer med høyere utdanning og perspektiver for utviklingen framover. Utredningsinstituttet planlegger å utgi en slik rapport hvert år framover.

Målet er å forbedre informasjonsgrunnlaget for planleggere i utdanningssystemet, for rådgivere i videregående skole, studieveiledere ved våre universiteter og høyskoler, yrkesveiledere og for andre interesserte.

Rapporten i år er utarbeidet av Fride Eeg-Henriksen, Rolf Edvardsen, Fridtjov Thorkildsen og Per Olaf Aamodt. Fridtjov Thorkildsen har vært redaktør.

Harald Aadnevik har laget tegningene og Petter Maus figurene i rapporten.

Rapporten bygger på resultater fra mange av Utredningsinstituttets analyser gjennom de siste årene. Undersøkelsen av arbeidsmarkedet for nyutdannede kandidater i 1985 har vært støttet økonomisk av Kultur- og vitenskapsdepartementet og Arbeidsdirektoratet.

Oslo, mars 1986

Sigmund Vangnes

Otto Hauglin

Innhold

	Side
1 NYHETER	7
2 BRUKSANVISNING	10
2.1 Formål	10
2.2 Undersøkelser vi bruker	11
2.3 Hvilken utdanning skal du velge?	13
3 HOVEDTREKK I UTVIKLINGEN PÅ ARBEIDSMARKEDET	15
3.1 Nye signaler	15
3.2 Hvordan skal utdanningskapasiteten styres?	17
3.3 Søkningen til høyere utdanning	18
3.4 Arbeidsmarkedets etterspørsel	19
3.5 Hvor mange studenter blir det?	20
3.6 Næringsmessige forutsetninger	24
3.7 Sammenhengen mellom utdanning og arbeid	25
3.8 Erstatningsbehov og mobilitet	27
3.9 Lønnsnivå i privat og i offentlig sektor	30
4 ARBEIDSMARKEDE OG STUDIEADFERD	34
4.1 Sosialøkonomene sikrest på å få jobb	35
4.2 Sivilingeniørene regner med å tjene mest	36
4.3 Arbeidsmarkedets signaler oppfattes	39

4.4	Mange skaffer seg fotfeste på arbeidsmarkedet i studietida	40
5	SAMMENHENG MELLOM UTDANNING OG ARBEID	42
5.1	Bruk av grunntidningen i arbeidslivet	42
5.2	Etterutdanning	45
5.2.1	Innledning	45
5.2.2	Gjennomført etterutdanning	46
5.2.3	Ønsker om etterutdanning	48
5.2.4	Ansaret for etterutdanningen	49
5.3	Substitusjon og profesjonalisering	50
6	KVINNENES INNTOG	54
6.1	Kvinnene har skapt veksten	54
6.2	Fortsatt tradisjonelle mønstre	56
6.3	Mislykkes kvinner oftere med studiene enn menn?	58
6.4	Motivasjon og selvtillit	60
7	DE ENKELTE UTDANNINGER	66
7.1	Innledning	66
7.2	Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1984	67
7.2.1	Allmennlærere uteksaminert våren 1984	67
7.2.2	Ingeniører uteksaminert ved ingeniørhøgskolene våren 1984	70
7.2.3	Sivilingeniører uteksaminert ved Norges Tekniske Høgskole høsten 1984	73
7.3	Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1985	75
7.3.1	Innledning	75
7.3.2	Vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen	78
7.3.3	Krav til utdanning	81
7.3.4	Filologer	84
7.3.5	Teologer	86
7.3.6	Realister	87
7.3.7	Jurister	89
7.3.8	Sosialøkonomer	90
7.3.9	Psykologer	91
7.3.10	Sosiologer	92

7.3.11	Statsvitere	93
7.3.12	Tannleger	94
7.3.13	Veterinærer	95
7.3.14	Farmasøyter	96
7.3.15	Siviløkonomer	97
7.3.16	Sivilingeniører	98
7.3.17	Arkitekter	99
7.3.18	Landbrukskandidater	100
7.3.19	Distriktshøgskolekandidater	101
7.3.20	Allmennlærere	103
7.3.21	Førskolelærere	104
7.3.22	Barnevernpedagoger	105
7.3.23	Sosionomer	106
7.3.24	Ingeniører	107

1 Nyheter

Denne rapporten inneholder mye materiale om høyere utdanning som ikke har vært publisert tidligere. Av resultatene fra våre ulike undersøkelser vil vi spesielt framheve følgende:

- Lønnsforskjellene mellom universitetsutdannede i privat og offentlig sektor er svært stor — og sannsynligvis økende. En oppfølgingsundersøkelse av de som gikk ut fra universitetene våren 1974 (TIÅRSUNDERSØKELSEN) viser at gjennomsnittslønnen etter 10 år i arbeidslivet lå over 40 prosent høyere i privat sektor enn i offentlig sektor. Gjennomsnittslønnen er lavere blant kandidater i ledende stillinger i offentlig sektor enn blant de som har ikke-ledende stillinger i privat sektor. Lavest gjennomsnittslønn etter ti år finner vi for kandidatene som jobber innenfor undervisning og forskning. Mobilitetstallene viser at overgangen fra offentlig til privat sektor er størst blant de som har de beste karakterene.
- Studentenes oppfatning av sine framtidige muligheter til å få jobb — og forventninger til lønnsnivå — er klart preget av de rådende tendensene på arbeidsmarkedet. Dette viser en undersøkelse om studentenes tidsbruk og studieforhold. Nesten alle sivilingeniør- og sosialøkonomistudentene regner med at det blir lett å få jobb. Filologistudentene er mest pessimistiske. Nesten halvparten vurderer sine muligheter på arbeidsmarkedet som dårlige eller ganske dårlige. Sivilingeniørstudentene er klart mest optimistiske når det gjelder lønnsnivå etter 15 år i arbeidslivet. De forventer dessuten bedre relativ

lønnsutvikling enn det TIÅRSUNDERSØKELSEN viser for sivilingeniørene som gikk ut i 1974. Filologistudentene er også mest pessimistiske når det gjelder framtidig lønnsutvikling. Mye tyder på at usikre framtidsutsikter og en tyngende studiefinansieringsordning fremmer økt yrkesaktivitet blant studenter i flere fag. Dette kan hemme studieeffektivitet og studieprogresjon.

- Det er stort behov for etterutdanning blant universitetskandidater etter noen år i arbeidslivet. TIÅRSUNDERSØKELSEN viste at behovet er størst for opplæring i EDB og administrativ ledelse. Det er små forskjeller i gjennomført etterutdanning mellom ulike sektorer. Det er også overraskende små forskjeller mellom menn og kvinner, både for gjennomført etterutdanning og når det gjelder ønsker om slik utdanning, bl.a. innenfor EDB. Kvinner synes mer motivert for å gjennomføre formell lederopplæring *før* de kommer i lederstillinger enn menn.
- Studenttallet i Norge økte fra om lag 71 000 til 88 000 mellom 1974 og 1982. Kvinnene sto for det meste av denne veksten, og utgjorde 49 prosent av studentene i 1982. Antallet menn i høyere utdanning steg bare litt, og gikk faktisk ned i universitetssektoren. Kvinnedeltakelsen har økt i alle typer studier — fra de sterkt kvinnedominerte til de sterkt mannsdominerte, fra de kortere til de lengre studier. Hovedmønsteret i valg av type utdanning var likevel mer kjønnsmessig tradisjonelt i 1982 enn 8 år tidligere. Hele 55 prosent av de kvinnelige studentene befant seg i noen få, forholdsvis sterkt kvinnedominerte utdanninger i 1982 — flesteparten innen sykepleier- og lærerutdanning.
- Den generelle arbeidsledigheten blant nyutdannede kandidater med høyere utdanning har ikke endret seg siden 1983. Noen grupper har imidlertid bedret sin situasjon, andre har fått det vanskeligere. Den registrerte ledigheten har økt blant allmennlærere og filologer. Etterspørselen etter jurister — og visse sivilingeniørgrupper — er klart økende. Også statsvitere, siviløkonomer og sosialøkonomer har et meget godt arbeidsmarked.

- Nye utdanningskategorier har i 1984 og 1985 kommet med i Arbeidsmarkedsundersøkelsen for kandidater et halvt år etter eksamen. Spørreskjemaet ble høsten 1985 sendt ut til hele 8000 kandidater. Blant de nye gruppene synes det som arbeidsmarkedet er best for visse kategorier ingeniører fra ingeniørhøgskolene. Også barnevernpedagoger og sosionomer har en relativt god situasjon. Førskolelærere har omtrent like store vansker som allmennlærere med å få arbeid i samsvar med utdanningen.

2 Bruksanvisning

2.1 Formål

Årets utgave av UTDANNING OG ARBEIDSMARKED er den andre rapporten i en serie som ble startet i 1985. Formålet er å gi et aktuelt og lett tilgjengelig informasjonsgrunnlag for planleggere og veiledere på lokalt, regionalt og sentralt nivå. De vil her finne ferske data om utviklingen på arbeidsmarkedet for høyere utdannet arbeidskraft. Materialet skal også kunne brukes av enkeltpersoner som ønsker å få et bedre utgangspunkt for å gjøre fornuftige utdanningsvalg. Vi tror stoffet vil være av interesse for de fleste som ønsker å følge med i utviklingen innenfor høyere utdanning i Norge.

UTDANNING OG ARBEIDSMARKED skal være mest mulig aktuell. Samtidig må dataene som presenteres ha en tilfredsstillende pålitelighet. Hvert år legger vi fram såkalt hurtigstatistikk basert på undersøkelser av situasjonen for nyutdannede kandidater et halvt år etter eksamen. Denne statistikken viser omfanget av arbeidsledighet, vansker, tendens til videreutdanning etc. for de fleste grupper med høyere utdanning, og materialet legges fram bare noen få måneder etter undersøkelsestidspunktet. For mange utdanningsgrupper vil disse dataene bli supplert med resultater fra tidligere halvtårsundersøkelser og fra andre av instituttets undersøkelser. I år har vi i presentasjonen av enkeltutdanninger bl.a. tatt med resultater om lønnsutvikling fra TIÅRSUNDERSØKELSEN, dvs. en oppfølgingsundersøkelse av vårkullet 1974.

UTDANNING OG ARBEIDSMARKED 1986 har et videre siktemål enn bare å omtale enkeltutdanninger. Rapporten er ment å gi et bilde av den generelle utviklingen på arbeidsmarkedet, eventuelle endringer i myndighetenes politikk på dette feltet — og gå i dybden på enkelte aktuelle temaer, som f.eks. kvinnes utdanningsvalg. I den grad vi finner det mulig, vil vi også forsøke å antyde mulige endringer i etterspørselen etter ulike utdanningskategorier. På dette feltet har imidlertid historien lært oss å være spesielt forsiktige. Prognoser slår ofte feil, og de kan lett misbrukes — selv om de som lager dem tar alle mulige slags forbehold.

I forhold til våre tabellnotater om "Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen", vil UTDANNING OG ARBEIDSMARKED være mer *problemorientert*. Vi forsøker å gå lengre i retning av å tolke resultatene. Rapporten skal som hovedregel bare ha figurer og enkle tabeller som viser endringstendenser og hoveddimensjoner. Mer detaljert informasjon publiseres i separate notater for spesielt interesserte.

For mange planleggingsformål i utdanningssektoren trengs mer detaljerte opplysninger enn det som publiseres i UTDANNING OG ARBEIDSMARKED. Instituttet er derfor beredt til å lage spesialanalyser på bestilling. I løpet av 1985 ble det laget flere slike analyser, bl.a. om allmennlærernes og ingeniørens situasjon på arbeidsmarkedet.

For å gjøre UTDANNING OG ARBEIDSMARKED så nyttig som mulig, vil vi gjerne ha kommentarer til denne rapporten. Gi oss også forslag til problemstillinger vi bør ta opp. Se på denne rapportserien som et verktøy som skal gjøre det lettere å planlegge utdanning. Hjelp oss med å gjøre verktøyet bedre!

2.2 Undersøkelser vi bruker

Rapporten bygger i år særlig på følgende undersøkelser utført ved NAVF's utredningsinstitutt:

- *Arbeidsmarkedet ti og et halvt år etter eksamen (TIÅRS-UNDERSØKELSEN)*. Dette er en spørreskjemaundersøkelse blant kandidater ved universiteter og distriktshøgskoler våren 1974. Det er bare med kandidater som tidligere har fått spørreskjema et halvt år og tre år etter eksamen. Teologer, tannleger, leger, enkelte samfunnsvitere og kandidater

fra pedagogisk seminar er derfor ikke med. Vi har heller ikke med kandidater som tok cand.mag.-graden våren 1974.

- *Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen (HALVTÅRS-UNDERSØKELSEN)*. Denne undersøkelsen har NAVF's utredningsinstitutt gjennomført hvert år siden 1972. Den har stadig blitt utvidet til å omfatte nye grupper. I 1984 ble allmennlærere og ingeniører med for første gang. I 1985 kom ytterligere tre nye grupper med: barnevernpedagoger, sosionomer og førskolelærere. Spørreskjemaet ble også omarbeidet dette året. Denne siste undersøkelsen omfatter rundt 8000 kandidater, dvs. størstedelen av de som ble uteksaminert ved universiteter og høyskoler i Norge. I denne rapporten presenteres hurtigstatistikk for de fleste av gruppene.

Målet er at arbeidsmarkedsundersøkelsene etterhvert skal omfatte samtlige grupper innenfor høyere utdanning. Det vil imidlertid være aktuelt å veksle både mellom hvilke kandidatgrupper som tas med og tidspunktet for når kandidatene blir spurt, f.eks. et halvt år, tre år og ti år etter eksamen.

- *Studentenes tidsbruk og studieforhold*. Prosjektets materiale er innhentet gjennom to ulike undersøkelser: En spørreskjemaundersøkelse foretatt høsten 1984 og en tidsnyttingsundersøkelse som ble gjennomført våren 1985. Resultatene som er presentert i denne rapporten er stort sett hentet fra den første undersøkelsen som ble foretatt blant et utvalg studenter ved de historisk-filosofiske fakultetene ved universitetene i Oslo og Bergen, fra samfunnsfag, jus og realfag i Oslo og blant sivilingeniørstudenter på NTH. Studentene ble her spurt om bruk og vurdering av universitetenes studietilbud, samt omfanget av inntektsgivende arbeid, omsorgsansvar og studenttillitsverv. De første resultatene ble lagt fram i Notat 11/85 "Trenghet eller trivsel".
- Kapittel 6 bygger på en rapport som utredningskonsulent Fride Eeg-Henriksen laget for UNESCOs European Centre for Higher Education (CEPES). Den var en del av bakgrunnsstoffet til en internasjonal konferanse om kvinners rolle i høyere utdanning som ble avholdt i Uppsala i 1985. Rapporten er også utgitt som notat ved Utredningsinstituttets: Notat 8/85. "The Role of Women in Higher Education. The Case of

Norway". Kildene er i stor grad tilgjengelige data og undersøkelser fra NAVF's utredningsinstitutt, men også annet tilgjengelig materiale er benyttet. Det sammenlignende stoffet gjelder i det alt vesentlige vest-europeiske forhold.

Rapportene som UTDANNING OG ARBEIDSMARKED bygger på kan bestilles ved å fylle ut og sende oss bestillingsseddelen bak i boka.

2.3 Hvilken utdanning skal du velge?

Mange er i tvil om de framtidige arbeidsmulighetene når de skal velge utdanning. For disse kan UTDANNING OG ARBEIDSMARKED gi noen holdepunkter. Til alle som lurere på om de skal satse på høyere utdanning og eventuelt på hvilken høyere utdanning, vil vi gi 5 *generelle råd* som bør huskes under den videre lesing av denne rapporten:

- Legg avgjørende vekt på *dine egne forutsetninger og interesser* i valg av utdanning. Det er store muligheter for at du får anledning til å utnytte iallfall deler av din utdanning gjennom hele ditt yrkesaktive liv.
- Det er *alltid passende jobber til noen* av de som utdannes innen de ulike fag. Om vel 40 år er alle de som i dag har høyere utdanning døde eller pensjonerte. Dette skaper et erstatningsbehov som må dekkes av dem som fullfører høyere utdanning i årene fremover.
- Jo flere det er som har høyere utdanning, desto viktigere blir det også for deg å ha det, dersom du vil være med å konkurrere om jobber hvor høyere utdanning kan komme til nytte uten nødvendigvis å være et krav.
- Situasjonen på arbeidsmarkedet endrer seg over tid. Du skal derfor *ikke la deg styre av hvordan arbeidsmarkedet er akkurat nå*. Langt mer avgjørende for dine framtidige muligheter på arbeidsmarkedet er hvor mange som velger samme utdanning som deg. Hvis for mange satser på utdanninger som i dag er sterkt etterspurt på arbeidsmarkedet, kan det bli overproduksjon og trangere kår for folk med slike utdanninger om noen år. Gode råd om utdanningsvalg kan bli dårlige hvis for mange følger dem.

- *Lytt til arbeidsmarkedsprognoser, men vær på vakt.* Uttalelser om det framtidige arbeidsmarkedet kan ofte bygge på et tynt grunnlag og dessuten være knyttet til ønsker om å påvirke utviklingen i spesielle retninger.

3 Hovedtrekk i utviklingen på arbeidsmarkedet

Første halvdel av 1980-årene har på mange måter vært et veiskille for høyere utdanning. En gjennomgående mangel på arbeidskraft med høyere utdanning er snudd til en situasjon der i alle fall *noen grupper opplever økende vansker* med å få jobb i samsvar med utdanningen. Vil disse problemene vokse de nærmeste åra? Skal utdanningskapasiteten fastlegges for å gi plass til alle som søker eller ut fra prognoser om arbeidsmarkedets etter-spørsel? Vil vi fortsatt ha søkerkøer, eller risikerer vi tvert om en sviktende interesse for å ta høyere utdanning?

Mulighetene for å få jobb etter avsluttet utdanning avhenger av mange faktorer. Den naturlige avgangen må som regel erstattes. Arbeidsmarkedet er heller ingen stillestående struktur, men preget av bevegelse. Jobber endrer innhold eller forsvinner og nye oppstår. Bestemte arbeidsoppgaver kan langt på vei utføres av personer med ulik formell utdanningsbakgrunn. Personer forflytter seg mellom stillinger, bedrifter og næringssektorer. Nøkkelbegreper som *erstatningsbehov*, *substitusjon* og *mobilitet* er viktige å diskutere for å forstå hvordan arbeidsmarkedet virker.

3.1 Nye signaler

Fra begynnelsen av 1960-årene fant det sted en meget sterk vekst i høyere utdanning i Norge. Studenttallet ved universitetene ble mer enn firedoblet mellom 1960 og 1975, og også høgskolene og

Arbeidsmarkedet er blitt mer usikkert i 80-åra.

den videregående skolen vokste sterkt. *Antall personer med høyere utdanning vokste dermed sterkt.* I 1960 var det snaut 40 000 som hadde mer enn 15 års skolegang, i 1980 var tallet økt til ca. 130 000. Sannsynligvis ligger tallet i dag på over 160 000. Det har altså skjedd en firedobling på 25 år.

På 1970-tallet hadde arbeidsmarkedet stort sett ingen problemer med å ta i mot den sterkt økte tilgangen på ferdige kandidater. Det var særlig den sterke veksten i offentlig sektor og oljevirkosomheten som sørget for det. Ikke minst krevde *veksten i undervisningssektoren* mange nye lærere, både til grunnskolen og den videregående skolen. Undervisningssektoren la et langt stykke på vei grunnlaget for sin egen vekst.

Rundt 1980 skjedde det endringer. Vi fikk mindre vekst i økonomien, og det ble satset bevisst på å begrense sysselsettings-

veksten i offentlig sektor. Ekspansjonen i undervisningssektoren gikk langsommere. *Allmennlærere og filologer merket det nye klimaet sterkest*, jf. kap. 7. Realistene ble mindre berørt, bl.a. fordi etterspørselen etter dem i andre deler av arbeidsmarkedet økte samtidig.

Situasjonen er fremdeles relativt gunstig for dem som har høyere utdanning i Norge sett under ett. Den internasjonale utviklingen gir likevel grobunn for dystre framtidsspådommer. *Akademikerarbeidsløshet* har i flere år vært utbredt i flere vestlige land. I Vest-Tyskland er antallet arbeidsløse akademikere blitt firedoblet i løpet av de siste fire årene. I Sveits har arbeidsløsheten blant unge universitetskandidater steget langt mer enn arbeidsløsheten generelt. Fra Danmark har det kommet meldinger om opptil 25 % arbeidsløshet blant *alle* i enkelte utdanningskategorier, altså rammes ikke bare de nyutdannede. Også i Danmark er det humanistene som har størst problemer.

Vil vi etterhvert få tilsvarende problemer i Norge? De "gyldne" 70-åra kommer neppe tilbake. Man vil nok ikke i samme grad kunne velge utdanning etter egne interesser og likevel være garantert en relevant jobb. *Arbeidsmarkedet for høyere utdannede har blitt mer differensiert*: noen grupper er sterkt etterspurt, andre har problemer med å få jobb i samsvar med utdanningen.

3.2 Hvordan skal utdanningskapasiteten styres?

Regjering og Storting fastlegger hvert år totalrammen for bevilgningene til høyere utdanning og hvilke sektorer som skal prioriteres. Til grunn for disse vedtakene ligger dels generelle politiske retningslinjer, dels alle de ulike utdanningsinstitusjonenes budsjettforslag. Mange ulike aktører er involvert i dimensjoneringsprosessen: de politiske myndighetene og deres rådgivende organer, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, regionale høgskolestyrene, administrasjonen ved høgskolene og universitetene, studentene, søkerne, massemedia og eventuelle "klientgrupper". Beslutningsprosessen kan ses på som en mer eller mindre åpen drakamp mellom de ulike interessegruppene. Overordnede samfunnsmessige behov (i den grad de i det hele tatt kan defineres) kommer oftest i bakgrunnen.

En analyse foretatt av NAVF's utredningsinstitutt viser at Stortinget sjelden gjør endringer i dimensjoneringsforslagene fra

regjeringen ("Beslutninger om dimensjonering i høyere utdanning". Notat 7/85 fra NAVF's utredningsinstitutt). Studenttall har hittil i liten grad vært gjenstand for debatt i Stortinget, og blir i enda mindre grad gjenstand for alternative forslag enn budsjettforslagene generelt. Hvordan beslutningene om dimensjonering fattes har konsekvenser for hva slags underlagsmateriale som trekkes inn, og hvordan det utnyttes. Dessuten vil de ulike interessegruppene legge vekt på ulike sider ved samme bakgrunnsmateriale.

Skal dimensjoneringen av høyere utdanning styres etter søkerens ønsker eller ut fra etterspørselen fra arbeidsmarkedet? Den ene ytterligheten er at høyere utdanning dimensjoneres slik at alle som ønsker å ta høyere utdanning kan slippe inn. Om dette skulle være målet, vet vi imidlertid ikke hvor mange mulige søkere dette gjelder. Mange forhold, som f.eks. studiefinansiering, opptaksvilkår, bosted og familieforpliktelser, gjør at den *faktiske søkningen ikke er identisk med de reelle utdanningsønskene*. Dette er en parallell til forskjellen mellom registrerte arbeidssøkere og alle de som ønsker arbeid dersom forholdene legges til rette.

3.3 Søkningen til høyere utdanning

Etterspørselen etter utdanning påvirkes bl.a. av hvor stor økonomisk belastning det er å gjennomføre et studium. Strammere tilbakebetalingsvilkår for studielån kan ha fått mange til å avstå fra langvarige studier. I så fall virker studiefinansieringen som en form for *adgangsbegrensning med en klar sosial slagside*.

Så lenge det var mangel på de aller fleste typer akademisk arbeidskraft, var det ikke så problematisk å hevde at alle kvalifiserte søkere burde få studieplass. I dag kan det synes som om for mange uteksamineres av noen typer kandidater samtidig som det fortsatt er mangel på andre typer. Dermed er det en tendens til at synspunktene i den utdanningspolitiske debatten lett svinger over til en annen ytterlighet: at dimensjoneringen fullt ut skal *styres etter hva arbeidsmarkedets etterspørsel antas å være framover*. Særlig får slike argumenter grobunn når man samtidig ønsker å begrense ressursbruken i offentlige sektor.

Utdanningsplaner og utdanningsvalg er ofte knyttet til muligheten for å praktisere i et spesielt yrke og til ønsket om trygg sysselsetting. For en del er det også av stor betydning å

oppnå høy inntekt. Vi må regne med at hensynet til trygg jobb og høy inntekt kanskje har blitt mer viktig med tilstrammingen på arbeidsmarkedet i begynnelsen av 1980-årene. Analyser av og uttalelser om det framtidige arbeidsmarkedet kan derfor få stor betydning for søkingen dersom de får offentlig oppmerksomhet. Å planlegge antall studieplasser ut fra søkingen er derfor i prinsippet ikke så fjernt fra det å planlegge ut fra arbeidsmarkedsprognoser. Det kan innebære å *planlegge ut fra søkerens arbeidsmarkedsprognoser*, som igjen er påvirket av signaler fra myndighetene.

Signaler om vansker på arbeidsmarkedet, eller fra myndighetene gjennom f.eks. reduksjon i opptaksrammer for et studium, kan lett føre til overreaksjoner. "Alle" søker seg plutselig bort. *Søkingen til allmennlærerutdanningen* er et illustrerende eksempel. Den er redusert til en tredel i løpet av 3—4 år. Fra å være et av de utdanningstilbudene der konkurransen om plassene var hardest, opplever nå noen skoler vansker med å fylle plassene. Enkelte sentrale språkfag ved universitetene har omtrent ikke fått nye studenter siste året. Det må være en viktig oppgave å forhindre slike overreaksjoner, bl.a. gjennom balansert informasjon til de utdanningsøkende.

3.4 Arbeidsmarkedets etterspørsel

Å *styre etter arbeidsmarkedets signaler* er ikke uproblematisk. Undersøkelser av hvordan nye kandidater tilpasser seg arbeidsmarkedet i dag gir viktig informasjon, men kan ikke brukes ukritisk som anslag for framtidig utvikling. Det er også mange ulike beregningsmåter, eller prognosemetoder, for hvordan det framtidige arbeidsmarkedet vil se ut. Det kan være enkle framskrivninger der en forlenger de tendensene en har sett til nå inn i framtida, eller det kan være mer kompliserte modeller der en tar hensyn både til substitusjon og lønnsutvikling.

Ingen av disse formene for arbeidsmarkedsprognoser kan gi sikre og entydige svar på hvordan de ulike utdanningstilbudene bør dimensjoneres for å møte *etterspørselen på lengre sikt*. Over en så lang tidsperiode som 10—20 år vil det helt sikkert inntreffe endringer som ikke kan forutses i dag. Å styre etter prognoser alene vil derfor bety å binde seg til de oppfatningene vi i dag har om framtida.

I praksis har da heller ikke utviklingen av utdanningssystemet

skjedd ved at man slavisk har fulgt en oppstaket kurs. Prinsippet har vært at retningen må justeres underveis. For å planlegge på denne måten trengs all den informasjon som kan skaffes, både om søking, om den faktiske utviklingen på arbeidsmarkedet og perspektiver for årene framover. Til sammen danner nok dette både uklare og motstridende styringssignaler, men det er viktig at nettopp denne *usikkerheten blir tatt hensyn til* i planleggingen.

Et moment som også i høy grad må legges til grunn i utdanningspolitikken er at mange av utdanningsinstitusjonene ikke bare driver undervisning, men også *forskning*. Dette er særlig viktig for universitetene. Det er derfor grenser for hvor langt en kan gå ned i bevilgninger til de ulike fagene, selv om det både er sviktende søkning og dårlig arbeidsmarked. Situasjonen for en bestemt type utdanning kan se mørk ut i dag, men dette kan snu seg om noen få år. Vi må derfor være *forsiktige med å bygge kapasiteten for mye ned*, slik at vi ødelegger mulighetene for en nødvendig kapasitetsøkning senere.

Selv om planleggingen av kapasiteten innenfor høyere utdanning må baseres på mange usikkerhetsfaktorer, er det likevel en rekke stabile og faste trekk som vil gå igjen. Dessuten kan ikke planlegging bare omfatte kvantitative størrelser. Det faglige innholdet er kanskje vel så viktig å ta opp når vi diskuterer hvordan utdanningssystemet best skal kunne møte en usikker framtid.

3.5 Hvor mange studenter blir det?

I forrige utgave av UTDANNING OG ARBEIDSMARKED (1985) ble en rekke *alternativer for studentallsutviklingen* diskutert. Konklusjonen var at det råder stor usikkerhet, og at mye påvirkes av politiske beslutninger. Det foreligger ikke nyere beregninger som gir sikrere anslag. Vi nøyer oss derfor i denne rapporten med å redegjøre for noen av de politiske målsettingene slik de kommer fram i Stortingsmelding nr. 66 (1984—85) "Om høyere utdanning".

I vurderingen av det framtidige utbyggingsbehovet av studie-plasser legger Stortingsmelding 66 betydelig vekt på *demografiske forhold* (dvs. befolkningsutvikling og alderssammensetning). Den aldersgruppen som utgjør hovedgruppen av studentene i høyere utdanning, fortsetter å øke ennå ca. 10 år, for deretter å gå ned. Regner vi med at konstante andeler av årskullene tar høyere utdanning, vil dette om noen år kunne gi reduserte

studenttall. En slik slutning er imidlertid alt for enkel. Det skal små endringer til i studietilbøyelighet før *studenttallet endres i motsatt retning av størrelsen* på årskullene. Siden såvidt liten andel av kullene er å finne i høyere utdanning, er det derfor ingen grunn til å tro at de to størrelsene behøver å svinge i takt. Dessuten er studentmassen spredt over mange årskull. Tendensen til flere eldre studenter har vært økende, bl.a. på grunn av etter- og videreutdanning.

Det er også ulike tendenser når det gjelder vurderinger av framtidig studenttall. På en og samme tid kan det råde bekymringer om overproduksjon og frykt for *sviktende rekruttering til høyere utdanning*. I flere europeiske land finnes tendenser til rekrutteringssvikt. I Norge hadde vi en sterk nedgang i den observerte videreutdanningsfrekvensen blant "artianere" fra midten av 1970-tallet og fram til 1981.

Det er likevel ikke mulig å påvise noen generelt sviktende interesse for å ta høyere utdanning. En undersøkelse blant elever på allmennfaglig studieretning i videregående skoler, viste at de aller fleste hadde planer om mer utdanning ("Fra skolegang til poengsamling". Melding 1983:7 fra NAVF's utredningsinstitutt). Denne undersøkelsen ble gjennomført i 1980, og siden den tid kan det ha skjedd betydelige endringer i den samlede etterspørselen etter høyere utdanning. Det skjer dessuten åpenbare retningsendringer i søkerstrømmene, som f.eks. den sterke nedgangen i søkertallet til lærerhøgskolene.

Stortingsmeldingen om høyere utdanning diskuterer om *søkingen dreies bort fra lange og allmenne studier* til korte og yrkesrettede studier. Gevinstene av å ta langvarig utdanning er blitt mindre sikre enn før, samtidig som tilbakebetalingsvilkårene for studielån er blitt strammere. I undersøkelsen om STUDENTENES TIDSBRUK OG STUDIEFORHOLD fant vi at dette trolig påvirker studieadferden slik at stadig flere studenter har inntektsgivende arbeid ved siden av studiene (jfr. kap. 4).

I følge Stortingsmelding 66 har vi pr. i dag ca. 90 000 studie-plasser i Norge. Dette ønsker Regjeringen å øke til 100 000 studie-plasser i Norge innen midten av 1990-årene. Utbyggingen skal være størst i siste halvdel av 1980-åra, fordi en regner med at det i denne perioden vil være særlig store ungdomskull som vil søke høyere utdanning. En slik satsing anser stortingsmeldingen

som rimelig, ikke minst på bakgrunn av at Norge har færre studenter i høyere utdanning i forhold til folketallet enn de fleste andre land i Norden og Vest-Europa.

Det kvantitative målet for antallet studieplasser er imidlertid ingen entydig størrelse. I mange studier eksisterer ikke noen enkelt definerbar grense for hvor mange studenter som kan undervises innenfor en gitt ressursramme. Tilgang på teknisk utstyr, som f.eks. laboratorieplasser, setter klare grenser innen enkelte fag, men i de fleste fag er studieopplegget temmelig fleksibelt. Stortingsmelding 66 sier da også at ikke all vekst i studenttallet vil bli fulgt opp med tilsvarende bevilgningsvekst. Mange studenter har dessuten andre gjøremål enn studiene, og ikke alle studieplasser utnyttes fullt ut.

Det er også viktig hva slags studieplasser en får innenfor det enkelte studium, om nye studieplasser kommer på begynnernivå eller er spredt utover alle nivåer. I enkelte realfag, som f.eks. geologi, er det sterkt økte studenttallet på grunnivå ikke fulgt opp ved utbygging av plasser på høyere nivå. Det oppstår dermed sterk konkurranse om å komme videre, med bl.a. kø- og venteproblemer som konsekvens.

Dersom måltallene i stortingsmeldingen oppfylles, vil studenttallet som andel av aldersgruppen 19—34 år øke fra 9,0 prosent i 1985 til 9,8 prosent i 1995 og 10,3 prosent i år 2000. Stadig flere studieplasser vil sannsynligvis bli brukt til etter- og videreutdanning ved at tidligere studenter supplerer sin utdanning med enkeltstående fag (f.eks. informatikk). Når formell studiekompetanse kan oppnås på mange forskjellige måter, påpeker Stortingsmelding 66 at det er vanskelig å beregne den potensielle tilgangen på søkere. Meldingens måltall tilsier derfor at det *neppe blir lettere for de nye kullene fra videregående skoler* å komme inn i høyere utdanning det nærmeste tiåret. Alt i alt kan en derfor ikke betegne den veksten det legges opp til som noen spesielt sterk satsing, verken totalt eller innen de fleste enkeltfag.

Utbyggingen av studieplasser er ikke planlagt fordelt jevnt ut over alle typer skoleslag og utdanningstilbud. Teknologisk orienterte fag, økonomi og administrasjon og EDB skal prioriteres. Dette står i klar sammenheng med prioriteringer i Langtidsprogrammet 1986—1989. Likevel inneholder Stortingsmelding 66 få konkrete forslag til endringer av studenttallskapasiteten. Ingen

utdanningstilbud foreslås konkret nedjustert. Det legges på den annen side opp til en betydelig økning innenfor siviløkonomutdanningen, men da er tilbudet ved private institusjoner regnet med. Også sivilingeniørutdanningen vil bli trappet opp noe, med to nye studiesteder (Stavanger og Porsgrunn).

Derimot sies det lite om en styrking av de matematisk-naturvitenskapelige studiene ved universitetene. Ved Universitetet i Oslo er det etablert et opplegg for teknologisk orienterte studier innenfor Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet. Det er noe uklart om dette er studieplasser som kommer i tillegg til de ordinære, eller om økning skal skje ved omdisponeringer.

Vi finner derfor lite drastiske endringer i myndighetenes planer. Derimot er det mye som tyder på temmelig drastiske svingninger når det gjelder *de studiesøkendes adferd*. Nedgangen i søkningen til lærerutdanning er alt nevnt. Dessuten ser det ut til at tallet på nye studenter ved enkelte humanistiske fag har sunket sterkt. Kan vi oppleve at søkningen til disse — og andre — fag kommer ned på et så lavt nivå at den om noen år ikke klarer å dekke arbeidsmarkedets etterspørsel? Dette er særlig alvorlig hvis det vil ramme tilgangen på nye lærere på forskjellige nivåer. Ringvirkningene kan da bli svært sterke. Det må være en av utdanningsmyndighetenes viktigste oppgaver å forsøke å hindre slike overreaksjoner.

Antall ferdige kandidater er ikke gitt ut fra antall nye studenter. Sammenhengen mellom opptakskapasitet, antall studieplasser og antall ferdige kandidater er et komplisert regnestykke. Særlig gjelder dette innenfor de løst organiserte universitetsstudiene. Avbrudd og store variasjoner i gjennomføringstid gjør det vanskelig å beregne systemets "produktivitet". Dette skyldes blant annet at mange studenter kombinerer studiene med inntektsgivende arbeid. I dag er det dessuten blitt både lettere og vanligere å bevege seg mellom de ulike skoleslagene. Vi ser nye måter å bruke universitetet på: å ta enkeltfag (evt. som videreutdanning) og nye kombinasjoner av universitets- og høgskolefag. Resultatet er at det for mange utdanningskategorier er vanskelig både å anslå og å styre tallet på ferdige kandidater. Et eksempel på dette er sykepleierutdanningen, der en regnet med 2 100 nye kandidater i 1985, mens tallet bare ble 1 700. Et annet eksempel er jus, hvor studenttallet har økt fra ca. 4 100 i 1981 til over 5 700 i 1985, mens antallet uteksaminerte kandidater i

samme perioden har gått ned fra 401 til 330. Mye tyder på at mange velger å ta bare deler av den juridiske utdanningen som supplement til annen utdanning.

3.6 Næringsmessige forutsetninger

Det er åpenbart en *sammenheng mellom økonomisk og næringsmessig utvikling og arbeidsmarkedet* for personer med høyere utdanning. Men nøyaktig hvordan denne sammenhengen er, finnes det ingen sikre data på. Etterspørselen er vanligvis størst i perioder med stor økonomisk virksomhet og høy vekst. Etterspørselen etter høyere utdannet arbeidskraft påvirkes av den generelle situasjonen på arbeidsmarkedet. Mangel på spesiell ekspertise kan også hindre eller forsinke igangsetting av ny virksomhet, både innenfor offentlig og privat sektor.

Det lar seg ikke gjøre å fastslå hvilken utdanningsmessig sammensetning av arbeidsstyrken i samfunnet som er den gunstigste. *Kompetanse, dvs. evne til å løse bestemte oppgaver, er ikke identisk med utdanning.* Vi finner betydelige forskjeller i utdanningssammensetning både mellom ulike land på samme utviklingsnivå — og mellom bedrifter innenfor samme bransje og med samme lønnsomhet og produktivitet. Slike variasjoner kan skyldes forskjeller i teknologi og innovasjonsevne, bedriftsstørrelser, vekt på produksjon eller salg, arbeidsorganisering, arbeidsdeling og tradisjoner.

Endringer i etterspørselen etter høyere utdannet arbeidskraft i Norge har sammenheng med næringsmessige strukturendringer. "Utdanningstunge" sektorer har vokst (f.eks. offentlig sektor), mens sektorer med tradisjonelt sett lavt utdanningsnivå har hatt sysselsettingsnedgang (f.eks. primærnæringene og industrien). Slike strukturendringer finner fortsatt sted, men det er i dag en sterkere tendens til *vekst i utdanningsnivået til de ansatte* innenfor den enkelte næring og bedrift. I tida framover er det sannsynligvis mest på denne måten kravene til økt utdanningsnivå vil komme til uttrykk. Den økte satsingen på kunnskapsbasert industri vil sikkert også føre til økt behov for kandidater fra en rekke forskjellige studier, f.eks. filologer.

Arbeidsmarkedsmulighetene for personer med høyere utdanning vil ha nær sammenheng med *sysselsettingsutviklingen innenfor offentlig sektor*. Selv om andelen av de nyutdannede som begynner i offentlig sektor har gått tilbake de siste årene, er

denne sektoren for mange av gruppene det desidert viktigste arbeidsmarkedet. Det er forøvrig ingen mekanisk sammenheng mellom endringer i den generelle økonomien og endringer i offentlig sysselsetting. Sysselsettingsnivået i offentlig sektor er i stor grad et politisk spørsmål. Denne usikkerhetsfaktoren må tas hensyn til når en skal styre ressursene til de utdanningene som særlig har det offentlige som virkefelt. For lav utbygging av enkelte utdanningstilbud kan om noen år gjøre det vanskelig å gjennomføre f.eks. standardforbedringer som myndighetene eventuelt vil ønske å foreta innenfor deler av offentlig tjenesteyting.

Til nå har vi diskutert utviklingen på arbeidsmarkedet for høyere utdannet arbeidskraft som et resultat bl.a. av økonomisk utvikling. Men det går også an å betrakte høyere utdanning som en drivkraft i samfunnet, dvs. som en *innsatsfaktor for økonomisk utvikling*. Særlig er slike perspektiver framtreddende i Stortingsmelding 66 og i Langtidsprogrammet 1986—1989. Ut fra dette perspektivet prioriteres bestemte utdanningsretninger som antas å være særlig relevante for økonomien, som f.eks. økonomisk og teknologisk orienterte fag. Antakelsen om at et økt utdanningsnivå er en ressurs for igangsetting av nye virksomhet er neppe gal. Sammenhengen er imidlertid relativt uklar, og avkastningen av å satse på utdanning er vanskelig å måle direkte. Er det f.eks. uten videre gitt at det bare er satsing på noen bestemte utdanninger som bidrar til økonomisk vekst? Og kan vi risikere at andre viktige funksjoner som utdanningssystemet har i forhold til samfunnet, svekkes dersom det i for stor grad innrettes etter kortsiktige og ”matnyttige” hensyn?

3.7 Sammenhengen mellom utdanning og arbeid

Arbeidsmarkedet er ingen fastfrosset, stillestående struktur, men er preget av stadige endringer. Noen jobber endrer karakter eller blir borte, og samtidig skapes det nye. Ved personskitte i en jobb behøver den nye jobbinnehaveren ikke alltid ha samme utdanningsbakgrunn som forgjengeren.

I noen tilfeller er helt bestemte kunnskaper eller kvalifikasjoner ervervet gjennom utdanning nødvendige for å utføre arbeidsoppgavene i en bestemt stillingstype. Vi kaller dette for *prosessavhengige kvalifikasjoner*, dvs. bestemte kunnskaper og ferdigheter for å kunne beherske bestemte arbeidsteknikker.

Mange av de kunnskapene man trenger i jobben læres ikke spesielt i et bestemt studium, og de vil være felles for mange ulike jobber og for personer med høyst ulik utdanning. Mye vil også være ervervet gjennom allmennutdanningen. Språkkunnskaper er ikke bare viktig for språklærere og språkforskere, men også for leger, ingeniører, økonomer osv. Dette er kvalifikasjoner som går på tvers av yrker og utdanningsbakgrunn, vi kaller dem *prosessuavhengige kvalifikasjoner*. Evnen til å samarbeide og til å administrere er andre eksempler på denne typen kvalifikasjoner.

Mye tyder på at *de prosessuavhengige kvalifikasjonene blir stadig viktigere*. I dag foreldes den prosessavhengige kunnskapen raskt som resultat av de teknologiske endringene. De prosessuavhengige kvalifikasjonene er derimot langt mindre konjunkturbestemte. Dette må være et viktig grunnlag for utdanningsplanleggingen. Kravene om større yrkesrelevans for universitetsstudiene kan sees i et slikt perspektiv. Sterkere yrkesretting kan føre til at utdanningen i større grad blir rettet inn etter spesifikke, prosessavhengige kvalifikasjonskrav. I så fall kan kort-siktige behov fortrenge de mer langsiktige.

En person som har fullført en høyere utdanning er ikke en ferdig vare, snarere et halvferdig produkt. Kontinuerlig vedlikehold og oppdatering av kunnskap er derfor viktig. Dette kan skje både i selve arbeidet og formalisert gjennom ulike former for etterutdanning. *Omfanget av etterutdanning er svært stort*, jf. kap. 5. Et lavt anslag vil være at hver fjerde person med høyere utdanning tar en eller annen form for etterutdanning pr. år. Dette gir ca. 40 000 personer — like mange som det er studenter ved universitetene.

Siden det ofte ikke er entydig sammenheng mellom utdanning og arbeidsoppgaver, er det naturlig at samme typer jobber kan innehas av personer med ulik utdanningsbakgrunn. *Personer med ulik kompetanse kan langt på vei erstatte hverandre*. Dette kalles substitusjon. Det gjelder ikke bare for kandidater med ulike typer høyere utdanning. Også personer med og uten høyere utdanning kan til en viss grad erstatte hverandre, jf. avsnitt 7.3.3. Stort sett går de som har høyere utdanning inn i jobber på et relativt høyt nivå på de ulike arbeidsplassene. Etter en tid vil mange av dem inneha ledende stillinger. Men det er også en rekke ledende stillinger som innehas av personer uten

mye formell utdanning. Vanligvis har de ”jobbet seg opp” innenfor bedriften eller institusjonen. En fersk undersøkelse viser at hver tredje administrative sjef på mellomnivå, hver femte toppsjef og hver sjette tekniske sjef innenfor offentlige etater hadde begynt på ”bunnen” av etaten (”Interne arbeidsmarkeder og profesjoner i offentlige etater”. Notat 12/85. NAVF’s utredningsinstitutt). Blant annet ved hjelp av intern etatsutdanning hadde de gradvis avansert.

Denne formen for avansement henger sammen med eksistensen av *interne arbeidsmarkeder* innen en bedrift eller en offentlig etat. Motstykket til dette er profesjonelle arbeidsmarkeder, dvs. at bestemte jobber er forbeholdt personer med en bestemt formell utdanning fra universitet eller høgskole. Profesjonelle arbeidsmarkeder går på tvers av bedrifter og etater.

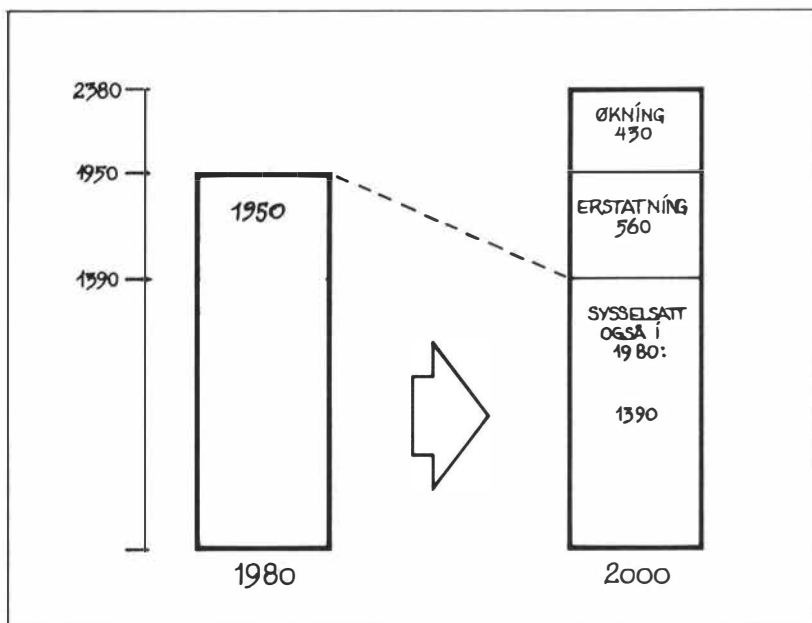
Det varierer fra bedrift til bedrift om vi finner interne arbeidsmarkeder. I mange tilfeller er det direkte konkurranse om jobbene mellom høyere utdannede og andre. Innenfor departementene er det en nær *sammenheng mellom stillingsnivå og utdanningsnivå*. Som hovedregel kreves høyere utdanning for alle stillinger over førstesekretær-/konsulentnivå. I andre deler av offentlig forvaltning er det mindre faste krav til formell utdanning. Trolig gjelder dette også i private bedrifter.

3.8 Erstatningsbehov og mobilitet

Ved analyser av framtidig etterspørsel på arbeidsmarkedet er det viktig å ha klart for seg *erstatningsbehovet*. Hvert år går mange ut av arbeidsmarkedet som følge av pensjonering, død eller sykdom. Disse må vanligvis erstattes. I så måte er arbeidsmarkedet å sammenlikne med en rutebuss hvor det stadig blir plasser ledig fordi det går folk av på stoppestedene. Men sammenlikningen med bussen holder ikke helt, fordi det toale antallet plasser endrer seg over tid. Erstatningsbehovet varierer også fra yrke til yrke, bl.a. på grunn av ulik alderssammensetning. For eksempel er bestanden av jurister eldre enn bestanden av samfunnsvitere. Dermed vil erstatningsbehovet de nærmeste årene bli større blant juristene enn samfunnsviterne.

Figur 3.1 gir en skjematisk oversikt over avgang og tilgang på arbeidsmarkedet for perioden 1980—2000. Med den samme sysselsettingsfrekvensen som i dag må vi i år 2000 har 430 000 flere arbeidsplasser enn i 1980. Dessuten går det i løpet av denne

Figur 3.1 Sysselsatte i 1980 og 2000. Tilgang, avgang og erstatningbehov. Tusen personer.

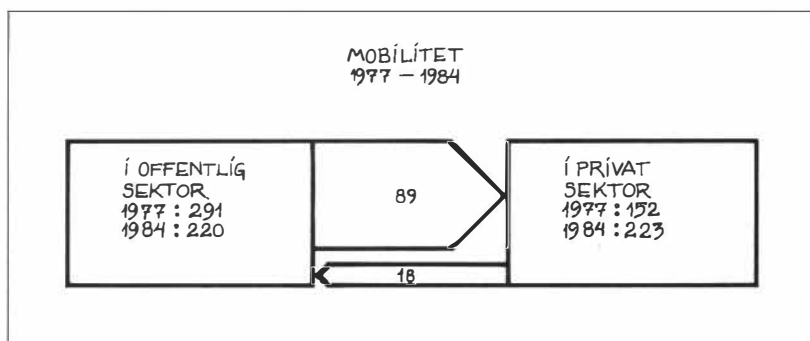

20-årsperioden ut 560 000 arbeidstakere som følge av naturlig avgang. Dermed blir det behov for 990 000 nye arbeidstakere i tillegg til de 1 390 000 som da fortsatt vil være på arbeidsmarkedet.

I TIÅRSUNDERSØKELSEN har NAVF's utredningsinstitutt undersøkt universitetskandidatene som ble uteksaminert våren 1974 et halvt år, tre år og ti og et halvt år etter eksamen (dvs. i 1974, 1977 og 1984). Andelen av dette kullet som arbeidet i offentlig sektor (inklusive undervisning og forskning) gikk ned fra 71 prosent i 1977 til 61 prosent i 1984. Tilsvarende økte andelen i privat sektor fra 29 til 39 prosent.

Det viser seg at fem utdanningskategorier står for storparten av denne mobiliteten over mot privat sektor: siviløkonomer, sosialøkonomer, jurister, realister og sivilingeniører. Figur 3.2 viser at det er skjedd overgang på begge veier, men altså langt flere fra offentlig til privat enn omvendt (89 mot 18). Juristene har vært mer mobile enn de øvrige, andelen i privat sektor økte fra 24 til 58 prosent. Dette er nok til dels en "normal" mobilitet, fordi det

Figur 3.2 Mobilitet mellom offentlig og privat sektor for utvalgte kandidatgrupper fra vårkullet 1974 som var yrkesaktive både i 1977 og 1984.
Antall personer.

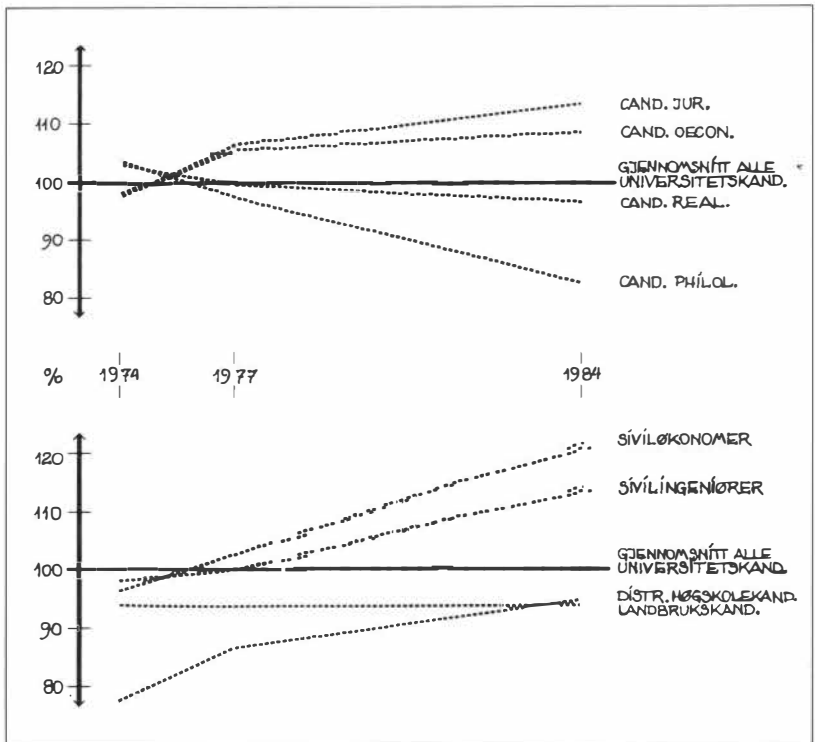

lenge har vært vanlig at *jurister jobber en tid i offentlig forvaltning* og i rettsvesenet før de blir privatpraktiserende jurister. Sivilingeniørene er den av disse fem gruppene som har den relativt sett minste nettoavgangen fra offentlig sektor fra 1977 til 1984. Her var imidlertid andelen som jobbet i privat sektor høyest i utgangspunktet.

Overgangene kan være uttrykk for to ulike fenomener. For det første kan det være en generell tendens til at privat sektor i denne perioden har fanget opp en økende andel av de høyt utdannede, både nyutdannede og de som har vært i arbeidslivet en tid. *Andelen nyutdannede som begynner i privat sektor har også økt* i denne perioden. For det andre kan overgangene være uttrykk for et vanlig karrieremønster som har eksistert i lang tid: offentlig sektor fungerer på en måte som "opplæringsanstalt" for de ferske akademikerne inntil de blir attraktive nok for private arbeidsgivere.

Et nærliggende spørsmål er da om den private sektoren fanger opp de dyktigste fra offentlig sektor. Finner det sted en type "brain-drain" mellom de to sektorene i arbeidslivet? Det foreligger ingen sikre data om dette, og vi har i alle fall ikke noe objektivt mål på dyktighet. Men for avgangskullet fra universitetene i 1974 har vi registrert karakterer til avgangseksamen. Mobilitetstallene viser at *avgangen fra offentlig sektor er størst blant dem som hadde de beste karakterene*. Om karakterer er

Figur 3.3 Lønnsutvikling for universitetskandidater for vårkullet 1974. Lønn et halvt år (1974), tre år (1977) og ti og et halvt år etter eksamen (1984). Gjennomsnittslønn = 100.

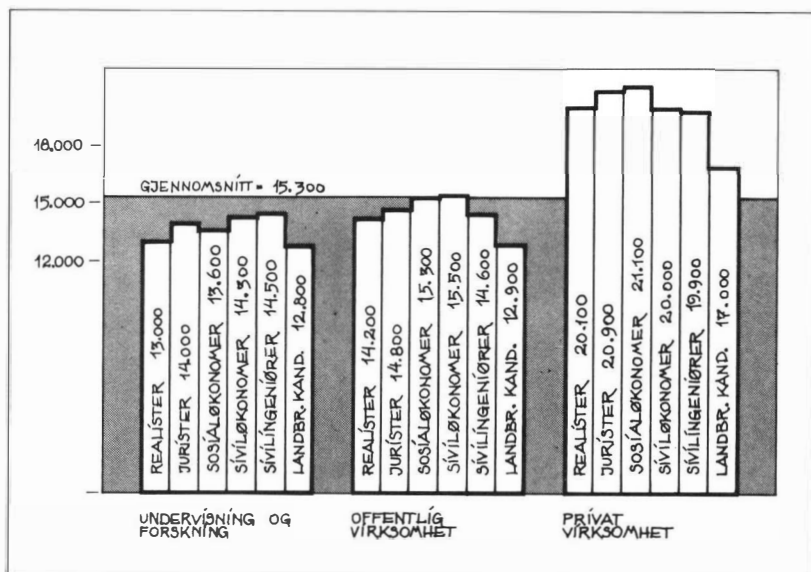

noen god indikator på dyktighet i jobben kan nok diskuteres. Men selv om resultatene må tolkes med forsiktighet, kan det se ut til at private bedrifter fanger opp noen av de formelt sett best kvalifiserte fra undervisning og forskning og offentlig sektor forøvrig.

3.9 Lønnsnivå i privat og i offentlig sektor

Høyere lønnsnivå for universitetskandidater i privat enn i offentlig sektor kan forklare mye av denne mobiliteten. For nyutdannede er ikke forskjellen så stor, men forskjellen i begynnerlønn ser ut til å ha økt de ti siste årene. Etter noen år i arbeidslivet øker lønnsforskjellene kraftig. I figur 3.3. har vi vist den relative lønnsutviklingen for noen utvalgte utdanningskategorier fra vår-

Figur 3.4 Gjennomsnittlig ordinær månedslønn (brutto) fra hovedarbeidsgiver 10½ år etter eksamen. Utvalgte utdanningskategorier.

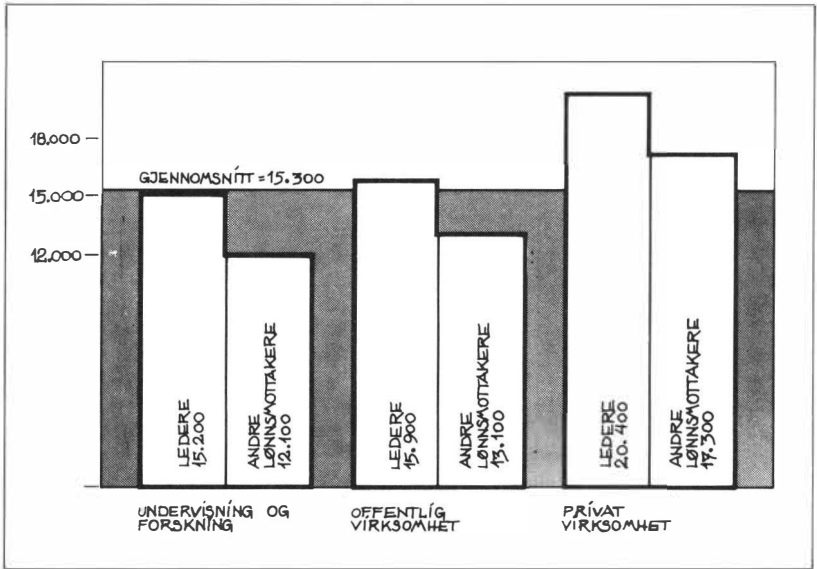
kullet 1974. Den viser svært markerte forskjeller. Siviløkonomer, sivilingeniører og jurister kommer best ut, mens filologene har den klart dårligste lønnsutviklingen.

Ansatte i privat sektor øker sin lønn vesentlig raskere enn offentlig ansatte. TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at gjennomsnittlig månedslønn fra hovedarbeidsgiver for kandidatene fra 1974 ansatt i privat sektor var 41 prosent høyere enn for ansatte i privat sektor.

I 1984 var gjennomsnittslønnen i privat virksomhet kr 19 090 for universitetskandidatene fra 1974. Dette er 45 prosent høyere enn for de som arbeidet i undervisning og forskning (kr 13 170) og 37 prosent høyere enn for offentlig virksomhet forøvrig (kr 13 970). Figur 3.3 viser også tydelig at forskjellen mellom de ulike kandidatgruppene innen en og samme sektor er relativt små. Det er altså næringssektor mer enn utdanning som bestemmer lønnen.

Et nærliggende spørsmål er om forskjellen i lønnsnivå mellom privat og offentlig sektor viser en økende tendens. Mye tyder på

Figur 3.5 Gjennomsnittlig ordinær månedslønn (brutto) fra hovedarbeidsgiver 10½ år etter eksamen. Ledere og andre lønsmottakere i undervisning og forskning, offentlig virksomhet og privat virksomhet.

det, selv om vi ikke har data som er direkte sammenliknbare. Enkelte undersøkelser som NAVF's utredningsinstitutt utførte i slutten av 1970-åra kan tyde på at gjennomsnittslønnen for universitetskandidater som da hadde vært ca. ti år i jobb var rundt 25 prosent høyere i privat enn i offentlig sektor (Borgersen og Edvardsen 1983). I så fall har *lønnsgapet for denne gruppen økt fra 25 til over 40 prosent på bare noen få år.*

Figur 3.5 viser at universitetskandidater i ledende stillinger i offentlig sektor tjener mindre enn de som har ikke-ledende stillinger i det private. Det er altså ikke bare høye topplederlønninger i det private som trekker gjennomsnittet oppover. Resultatene viser også at den relative *lønnforskjellen mellom ledere og andre synes å være større i offentlig sektor enn i privat*, vel å merke for de utdanningsgruppene vi her studerer. Det kan ha sammenheng med at begrepet "ledende stilling" er mindre klart definert i privat enn i offentlig sektor. Mange som sitter i mellomstillinger, f.eks. med ulike typer ekspert- eller utredningsoppgaver i store bedrifter, kan være lønnsmessig plassert

langt over dem som har tittelen "sjef" i et mindre firma. Forskjellene mellom offentlig og privat sektor ville trolig ha blitt enda større dersom inntektsstatistikken hadde omfattet selvstendig næringsdrivende. Særlig blant veterinærer og jurister er det mange selvstendige som ville ha trukket inntektsnivået opp dersom de var regnet med. Privat ansatte har gjennomgående også flere tilleggsgoder, f.eks. bilordning og lånemuligheter, som øker inntektsforskjellene ytterligere i forhold til offentlig ansatte.

4 Arbeidsmarked og studieadferd

Unge mennesker som skal velge utdanning, eller som er i gang med en utdanning, vil i ulik grad være orientert om situasjonen på arbeidsmarkedet. Signaler fra arbeidsmarkedet kan føre til endrede utdanningsplaner. Likevel er det mange som holder fast ved sine opprinnelige planer, selv om utsiktene på arbeidsmarkedet kanskje ikke er de beste for den utdanningen de satser på.

Hvordan de utdanningssøkende oppfatter situasjonen på arbeidsmarkedet kan få store ringvirkninger. I kapittel 3 nevnte vi *tendensene til overreaksjon*. Søkningen til bestemte studier kan falle drastisk som følge av at arbeidsmarkedsutsiktene oppfattes som dårlige. Vi vet likevel relativt lite om hvor sterkt utdanningsadferden påvirkes av utviklingen på arbeidsmarkedet. Dette avhenger av flere forhold, bl.a. av om hvor viktige mulighetene på arbeidsmarkedet er i forhold til andre motiver for å velge utdanning, og hvor godt tendenser fra arbeidsmarkedet formidles til de utdanningssøkende.

Vi har ikke data som direkte viser hvor mange som f.eks. har latt være å begynne på et studium de var interessert i på grunn av dårlige utsikter på arbeidsmarkedet. Men undersøkelsen STUDENTENES TIDSBRUK OG STUDIEFORHOLD gir en del svar på hvordan studentene vurderer utsiktene på arbeidsmarkedet og framtidige inntektsmuligheter. Den gir også antydninger om hvordan dårlige framtidsutsikter påvirker studentenes adferd i studietida, bl.a. når en tar studiefinansieringen i betraktning.

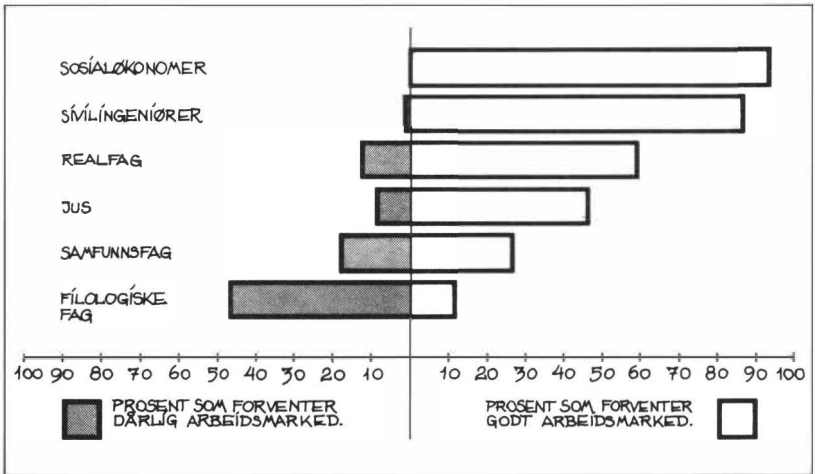
Over halvparten av studentene jobber ved siden av studiene.

4.1 Sosialøkonomene sikrest på å få jobb

Figur 4.1 viser hvordan studentene i de ulike studiene vurderte de *framtidige arbeidsmulighetene* for kandidater som hadde samme studiemål som dem selv. (For å forenkle figuren har vi ikke tatt med de som har svart at de var i tvil.)

Utslagene er svært klare. *Mest optimistiske er studentene i sosialøkonomi og sivilingeniørstudientene ved NTH.* Også jus- og realfagsstudentene tror arbeidsmulighetene er gode, men de er betydelig mindre sikre i sin vurdering. Studentene i humanistiske fag er mest pessimistiske, nesten halvparten vurderer arbeidsmarkedsmulighetene som "ganske dårlige" eller "svært dårlige".

Figur 4.1 Studenter i utvalgte studier fordelt etter hvordan de vurderer framtidige arbeidsmuligheter. Prosent.

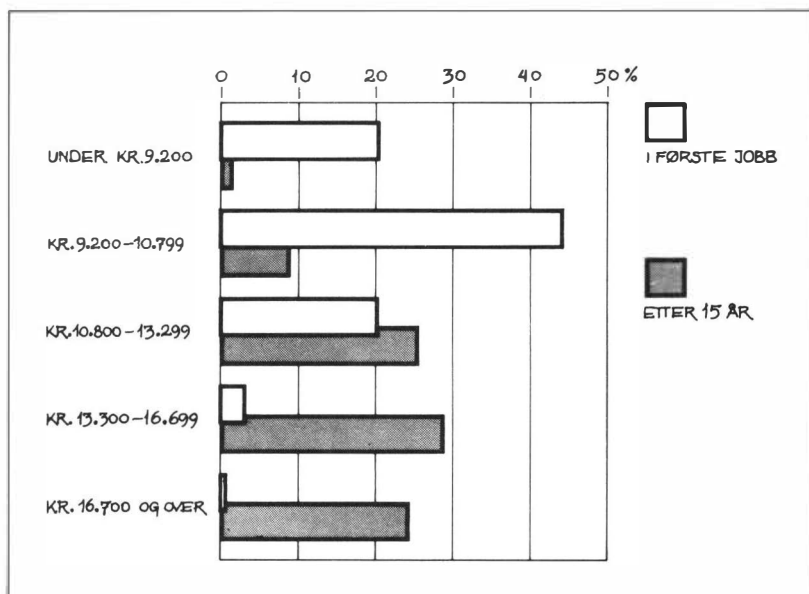
Blant sosiologer og pedagoger er vurderingen temmelig blandet. Det er flere som har positive enn negative forventninger, og svært mange har svart at de er i tvil.

Sammenligner vi dette mønsteret med den faktiske situasjonen på arbeidsmarkedet for disse gruppene (jf. kap. 7), ser vi at tendensene stort sett går i samme retning. Også beregninger og alminnelige antakelser går i retning av at kandidater med humanistiske fag — iallfall de nærmeste årene — vil få større problemer enn de som tar økonomiske og teknisk-naturvitenskapelige fag. De klare forskjellene i framtidsvurderinger mellom studentene i de ulike studiene tyder på at de har oppfattet disse tendensene.

4.2 Sivilingeniørene regner med å tjene mest

Undersøkelsen har også kartlagt *studentenes lønnsforventninger*. Studentene ble spurt om forventet lønn i første jobb og etter 15 års yrkeserfaring. Lønnsantakelsene skulle ta utgangspunkt i dagens inntektsnivå, de skulle altså ikke ta hensyn til lønns- og prisstigning. Spørreskjemaet hadde faste svaralternativer for forventet årslønn. I figur 4.2 har vi omregnet dette til månedslønn. I første jobb regner 44 prosent av alle studentene med å tjene fra 9 200 til 10 800 brutto pr. måned. Dette tilsvarer om lag satsene

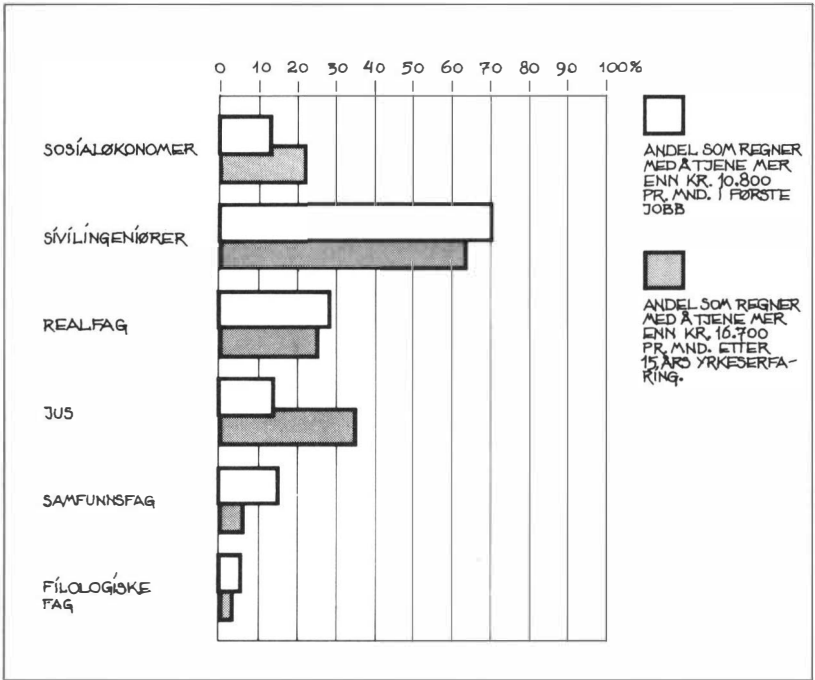
Figur 4.2 Studenter fordelt etter forventet månedslønn i første jobb og etter 15 år i arbeidslivet. Prosent.

fra lønnstrinn 17 til 20 i Statens lønnsregulativ på undersøkelsestidspunktet høsten 1984. Sammenligner vi med Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1983 var gjennomsnittslønnen for kandidater med høyere grad 10 370 pr. måned et halvt år etter eksamen og 9 370 for kandidater med lavere grad. Studentenes lønnsforventninger for første jobb stemmer derfor relativt godt med de faktiske begynnerlønnene for kandidater med deres utdanning.

Figur 4.3 viser at det er store forskjeller mellom studentene innenfor forskjellige utdanninger når det gjelder lønnsforventninger. *Sivilingeniørstudentene skiller seg ut* med de høyeste lønnsforventningene både når det gjelder begynnerlønn og lønn etter 15 år. Realistene har de nest høyeste forventningene når det gjelder begynnerlønn, mens juristene kommer som nummer to etter 15 års yrkesaktivitet. Det er interessant at sosialøkonomene, som var de mest optimistiske når det gjaldt arbeidsmarkedsmulighetene, ikke er særlig optimistiske når det gjelder begynnerlønn. Der står de temmelig likt med sosiologene og pedagogene. Derimot forventer de seg tydeligvis noe bedre lønnsutvikling etterhvert. Sosiologene og pedagogene har noe

Figur 4.3 Studenter i utvalgte studier fordelt etter forventet månedslønn i første jobb og etter 15 år i arbeidslivet. Prosent.

høyere forventninger enn filologene når det gjelder begynnerlønn, men de tre gruppene tror at de kommer mer likt ut etter 15 år.

Det er forøvrig ikke så overraskende at studentene, særlig de viderekomne, har relativt god oversikt over hva de kan tjene rett etter at de er ferdig utdannet. Mer interessant er det dersom de også har et realistisk bilde av hva grupper med samme utdanning som de selv tjener etter noen år i arbeidslivet. TIÅRSUNDER-SØKELSEN er her en aktuell kilde, selv om den selvsagt ikke kan brukes som en fasit for hva dagens studenter kommer til å tjene etter tilsvarende lang yrkesaktivitet. Særlig vil det være interessant å se hvilke studenter som tror at de får gunstigere, og hvem som tror de får mindre gunstig, lønnsutvikling enn hva 1974-kullet opplevde.

Sivilingeniørstudentene forventer en like god eller bedre lønnsutvikling enn 1974-kullet har hatt. Hele 67 prosent tror de vil

komme til å tjene over 16 700 pr. måned etter 15 år, mens tilsvarende tall i TIÅRSUNDERSØKELSEN var 55 prosent. Slik arbeidsmarked og lønnsutvikling ser ut for sivilingeniørene i dag, er denne optimismen neppe ubegrunnet. Sosialøkonomistudentene har lønnsforventninger som avviker noe mindre fra tallene i TIÅRSUNDERSØKELSEN: andelen som regnet med å tjene over 16 700 var 24 prosent mot 33 % i TIÅRSUNDERSØKELSEN. Jusstudentenes forventninger ligger også tett opp til de observerte. 19 prosent regnet med å tjene under 13 300 mot 13 prosent i TIÅRSUNDERSØKELSEN. I virkeligheten gjenspeiler nok dette en *viss pessimisme blant juristene*, fordi TIÅRSUNDERSØKELSEN ikke registrerer inntekten til de selvstendige. Hadde de vært med, ville det reelle lønnsnivået ligget betraktelig over forventningene blant dagens studenter. Kanskje bidrar den sterke veksten i antall jusstudenter til å dempe optimismen?

Mest karakteristisk for *realiststudentenes lønnsforventninger* er at de viser større spredning enn den faktiske utviklingen til nå. Andelen som regnet med å tjene under 10 800 og andelen som regnet med å tjene over 16 700 pr. måned etter 15 år i arbeidslivet var henholdsvis 10 og 30 prosent. De tilsvarende tallene for faktisk lønn i TIÅRSUNDERSØKELSEN var 2 og 22 prosent. Kanskje gjenspeiler dette at færre realister i framtida regner med å jobbe i skolen. Dette vil i så fall innebære forlengelse av en tendens vi allerede har sett noen år.

Filologene har klart lavere lønnsforventninger. En fjerdedel regnet ikke med å tjene mer enn 10 800 pr. mnd. etter 15 år i arbeidslivet, mens det bare var 4 prosent i TIÅRSUNDERSØKELSEN som lå under denne grensen. Forskjellene gjenspeiler i stor grad hvilke deler av arbeidslivet de ulike gruppene regner med at de kommer til å være i. Sivilingeniørene finner jobber vesentlig i privat sektor, og studentenes forventninger om høyere begynnerlønn stemmer godt med resultatene fra arbeidsmarkedsundersøkelsene. TIÅRSUNDERSØKELSEN viste dessuten at lønnsforskjellene mellom privat og offentlig sektor øker betydelig når kandidatene har vært i jobb noen år.

4.3 Arbeidsmarkedets signaler oppfattes

Resultatene vi har presentert om disse studentgruppens framtidssikter tyder på at de er relativt godt orientert om situasjo-

nen på arbeidsmarkedet, både når det gjelder arbeidsmuligheter og lønn. Hva betyr disse utsiktene for de som nå er i gang med sin utdanning? For studenter i studier der situasjonen fortøner seg lys, kan en anta at framtidsutsiktene er en stimulerende faktor i studiet. Men hva med de studiene der framtidsutsiktene ikke er lyse? Hvordan virker det inn på studiesituasjonen for den enkelte student og på studiemiljøet at det kanskje ikke blir lett å få jobb når studiet er avsluttet? Noen velger kanskje å avbryte studiet, andre satser på å komme seg igjennom. En mulig konsekvens av de usikre utsiktene kan være frykt for å opparbeide for mye studiegjeld. At tilbakebetalingsvilkårene for studielån er blitt strammere de seinere åra har sikkert sin betydning. Resultatet er at *mange prøver å finansiere studiet gjennom inntektsgivende arbeid ved siden av studiene*. Dermed forlenges studietida, og risikoen for frafall øker. Undersøkelsen blant studentene høsten 1984 viste at av de som hadde inntektsgivende arbeid ved siden av studiene oppga nesten 60 prosent av de gjorde dette for å unngå for stor gjeldsbyrde. Av de studentene som var berettiget til fullt lån i Statens lånekasse, var det $\frac{1}{3}$ som lot være å ta opp fullt lån.

I gjennomsnitt jobber litt over halvparten av studentene ved siden av studiene. Nesten fjerdeparten har mer enn 15 timers arbeidstid pr. uke. Yrkesaktiviteten ser ut til å øke etterhvert som studiet skrider fram. Blant nybegynnere var det 42 prosent som hadde jobb, på hovedfagsnivå 65 prosent. Det viser seg også at *det er flere som jobber og som ikke tar ut fullt studielån, i de studiene der framtidsutsiktene er dårligst*. En skal imidlertid være litt forsiktig med å trekke konklusjoner, bl.a. fordi dette gjelder løst organiserte studier som muliggjør å ha jobb ved siden av. Et fast oppbygd studium, som f.eks. ved NTH, gir mindre muligheter til å kombinere studier og jobb.

4.4 Mange skaffer seg fotfeste på arbeidsmarkedet i studietida

Fra tidligere arbeidsmarkedsundersøkelser vet vi at mange har fått jobb før de tar eksamen, og at mange går tilbake til en stilling eller arbeidsgiver de hadde før de begynte å studere. Det kan være mange grunner til dette, f.eks. at kandidaten har hatt permisjon fra en stilling for å fullføre en utdanning. Men det kan også være uttrykk for en strategi der studenter bevisst har skaffet

seg en *forankring på arbeidsmarkedet* allerede før de avslutter sin utdanning.

Nesten en femtedel av de som jobber ved siden av studiene har oppgitt som grunn at de ønsker å holde kontakt med arbeidsplassen. Vi må kunne anta at disse studentene vil møte mindre problemer med å få jobb etter endt studium enn de øvrige innenfor samme utdanningskategori. Kontakten med arbeidsplassen behøver ikke å bety at studenten har en jobb det er naturlig å fortsette i når utdanningen er fullført. En kan godt tenke seg at mange tar jobber som ikke krever høyere utdanning, men som gir en "fot innenfor døra" på arbeidsplassen. Når en søker en stilling etter avsluttet utdanning i konkurranse med mange andre søkere, kan det være en fordel å være kjent av arbeidsgiver. Ofte er det svært lite som skiller mellom søkerne, og ulike former for personlig bekjenskap har utvilsomt betydning. Ved siden av de faktiske erfaringene jobben i studietida kan ha gitt, kan slike kontakter være med å gi et *konkurransmessig fortrinn* i forhold til de andre søkerne. Jobbing i studietida kan derfor være en strategi for å bli mer attraktiv på arbeidsmarkedet etter avsluttet eksamen. Men dette behøver ikke nødvendigvis bare å være opparbeidet på den eventuelle framtidige arbeidsplassen. Relevant praksis fra andre arbeidsplasser i løpet av studietiden vil også telle med under vurderingen av søkerne.

Studenter kan altså ha mange grunner til å jobbe i studietida: bedre økonomi i øyeblikket, redusert gjeldsbyrde, og at det gir praksis som teller med ved søking etter jobb. Disse fordelene kan for den enkelte bli vurdert som så viktige at de oppveier risikoen for forlenget studietid. På den andre siden kan det se ut til at *problemene hoper seg opp*: studenter med de dårligste utsiktene til jobb og lønn har også flest problemer med avbrudd, frafall og forlenget studietid.

Et viktig resultat fra denne undersøkelsen om studentenes yrkesaktivitet er også at *flertallet har jobber som er relevante for studiet*. Studenten med deltidsjobb som drosjesjåfør, bryggesjauer eller nattevakt er ikke den typiske, og særlig ikke blant de som jobber mest.

5 Sammenheng mellom utdanning og arbeid

5.1 Bruk av grunnutdanningen i arbeidslivet

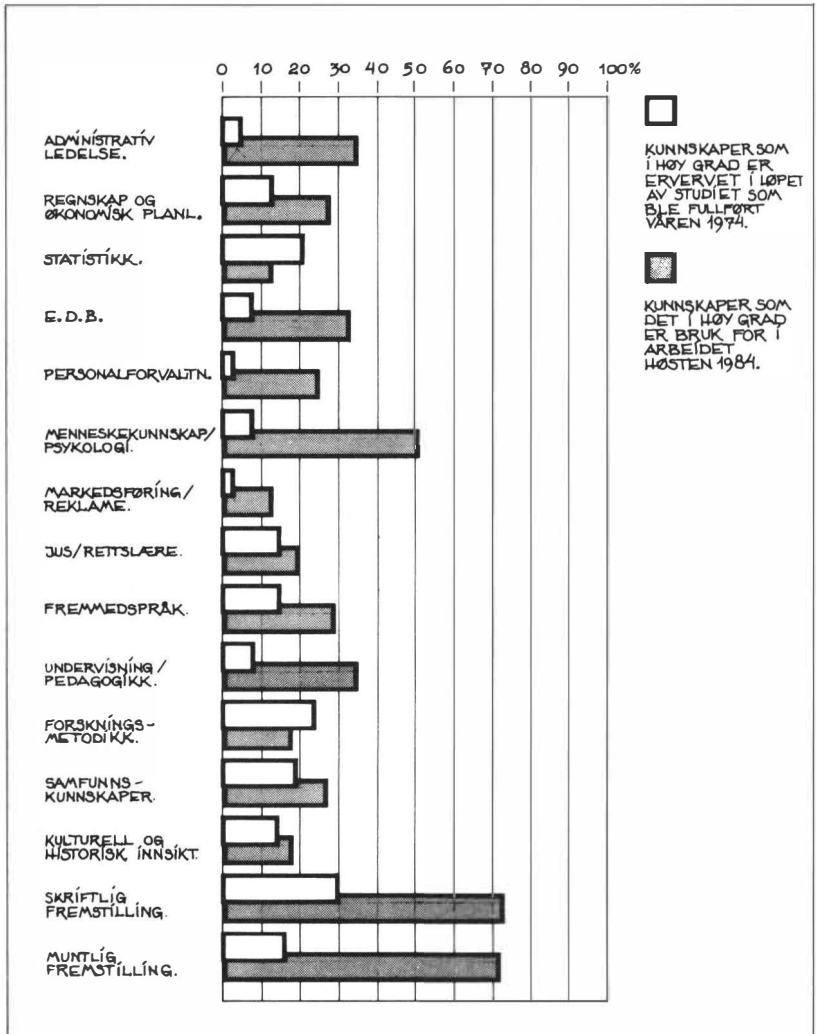
TIÅRSUNDERSØKELSEN viste store forskjeller på flere fagområder mellom *hva kandidatene hadde lært under studiene og hva de har bruk for* av kunnskaper og ferdigheter i sitt daglige arbeid. Noen kandidater har lært mye på et fagområde i studiene uten å få brukt dette i arbeidet sitt. Andre har bruk for kunnskaper i arbeidet som de ikke har fått gjennom studiene. Det siste viser seg — som en kunne vente — hyppigst å være tilfelle.

Figur 5.1 gir en oversikt som omfatter alle universitetskandidater som er med i undersøkelsen. Resultatene er sannsynligvis mest interessante for hver enkelt utdanningskategori. Figuren kan likevel gi oss grunnlag for å trekke noen generelle konklusjoner. Av alle kandidatene oppgir 35 prosent at de har mye bruk for *kunnskaper om administrativ ledelse* i arbeidet, mens bare 5 prosent sier at de har fått mye av slike kunnskaper gjennom studiene. Det er ikke bare kandidater i ledende stillinger som sier at de har bruk for administrative kunnskaper. Blant andre lønnstakere (unntatt de som er i undervisningsstillinger) oppgir 25 prosent at de har mye bruk for kunnskaper om administrativ ledelse. (For kandidater i undervisningsstillinger er andelen bare 9 prosent). I tillegg oppgir over halvparten at de "i noen grad" har bruk for kunnskaper om administrativ ledelse. De fleste universitetskandidatene synes med andre ord å ha visse administrative arbeidsoppgaver 10 år etter avsluttet utdanning.

35 % har mye bruk for kunnskaper om administrativ ledelse —
bare 5 % har fått slike kunnskaper gjennom studiene.

Figur 5.1 Universitetskandidater fra vårkullet 1974¹⁾. Prosentandel som har ervervet seg kunnskaper på visse fagområder i løpet av studietiden, og prosentandel som sier at de "i høy grad" har bruk for kunnskaper på området i sitt arbeid ti og et halvt år etter eksamen.

¹⁾ Leger, tannleger, teologer, cand.mag., exam.oecon. og noen mindre grupper, samt kandidater *uteksaminert* i utlandet, er ikke med i undersøkelsen.

Kvinner arbeider oftere i undervisningsstillinger og underordnede stillinger enn menn. *Forskjellen mellom kjønnene* er likevel ikke så stor. Om lag 70 prosent av kvinnene oppgir å ha bruk for kunnskaper om administrativ ledelse mot 82 prosent av mennene.

Nesten 80 prosent av alle kandidatene oppgir at de har bruk for *kunnskaper om EDB* i arbeidet. De fleste har hatt lite EDB i studiene, og rundt halvparten har bruk for mer kunnskaper på dette området. Det skyldes nok i høy grad den raske utviklingen på dette feltet etter at disse kandidatene fikk sin utdanning.

De fleste kandidatene er i stillinger hvor det er viktig å kunne kommunisere med andre. En stor andel oppgir at de i høy grad har bruk for ferdigheter i *mundlig og skriftlig framstilling*, og mange mener at de har fått for lite opplæring på dette feltet i studietiden.

Kandidatene har gjennomgående bruk for et videre spekter av kunnskaper i arbeidslivet enn de har fått gjennom studiene. På et par viktige områder oppgir likevel relativt mange at de har fått mye kunnskaper gjennom studiene som de i liten grad har bruk for i arbeidslivet. Dette gjelder fagområdene *forskningsmetodikk og statistikk*. Hele 35 prosent av kandidatene sier at de har fått mer kunnskaper om forskningsmetodikk under studiene enn det er bruk for i jobben. Bare 16 prosent har bruk for mer forskningsmetodikk i jobben enn de har lært under studiene. Det er sikkert ulike oppfatninger blant kandidatene om hva begrepet forskningsmetodikk innebærer. Det er f.eks. mulig at mange bruker analysemetoder i arbeidet som de har lært under studiene — uten å reflektere nærmere over det. Det kan imidlertid også være uttrykk for at arbeidsoppgavene i mange stillinger er lite preget av forskning og nytenkning — og mer av tradisjonell rutinepreget saksbehandling.

For statistikk er det omlag 30 prosent som oppgir at de har fått mer kunnskap om fagfeltet under studiene enn det er bruk for i jobben.

5.2 Etterutdanning

5.2.1 Innledning

Hittil har vi sammenholdt innholdet i forskjellige grunnutdanninger med kravene til kunnskaper i arbeidslivet. **TIÅRS-UNDERSØKELSEN** viste det som også har vært dokumen-

tert i andre undersøkelser: at arbeidslivet stiller stadig nye krav om kunnskaper som mange ikke har fått gjennom studiene. Det eksisterer dermed et stort behov for etter- og videreutdanning.

I dette kapitlet har vi for enkelthets skyld brukt etterutdanning som felles betegnelse for etter- og videreutdanning.

Noen kunnskaper kan erverves direkte gjennom det daglige arbeidet, andre ved uformelle studier i eller utenfor arbeidssituasjonen, men på mange felter kan det være nødvendig med *formell etterutdanning*. I TIÅRSUNDERSØKELSEN har en konsentrert spørsmålene om formell etterutdanning av *en ukes varighet* eller mer på femten ulike fagområder. Svært mange kandidater vil nok ha gjennomført kurs av kortere varighet, f.eks. weekend-kurs. Den generelle etterutdanningsfrekvensen vil derfor være høyere enn det som kommer fram i denne undersøkelsen.

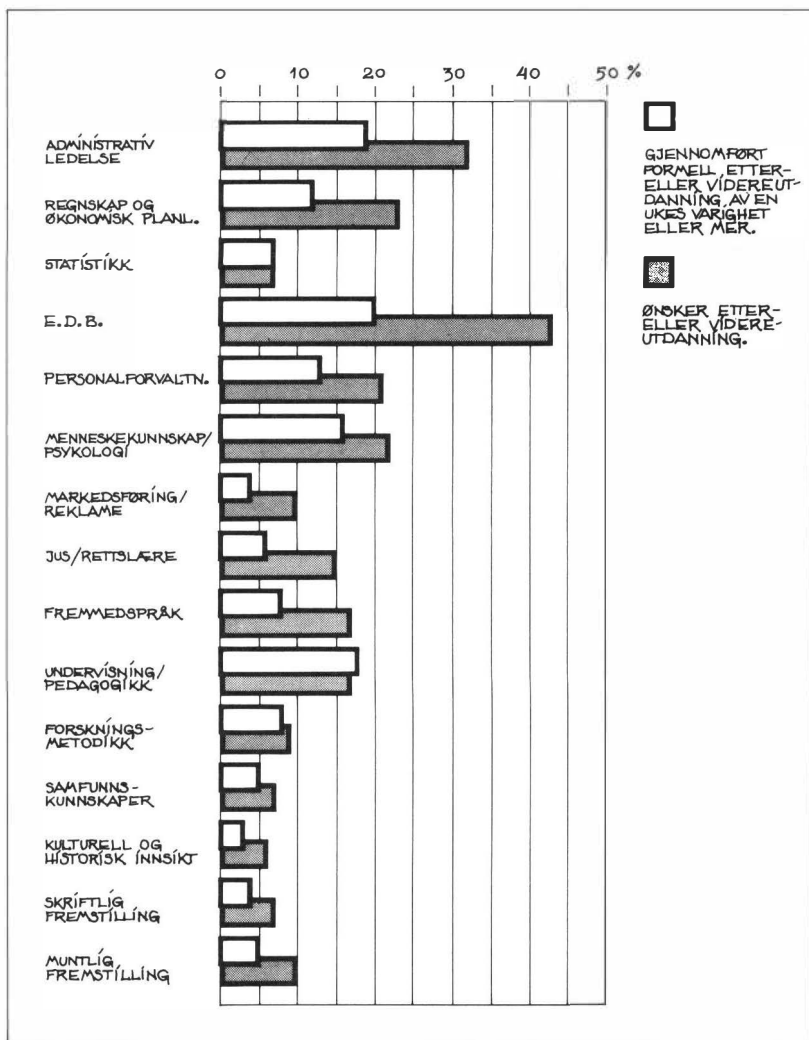
5.2.2 Gjennomført etterutdanning

Figur 5.2 viser at en femtedel av kandidatene har hatt etterutdanning i EDB, og nesten like mange i administrativ ledelse og undervisning/pedagogikk. Noe færre har hatt etterutdanning innenfor fagområdene psykologi, regnskap og økonomisk planlegging. For de øvrige fagområdene har mellom 3 og 8 prosent hatt etterutdanning av en ukes varighet eller mer.

Noe over halvparten av kandidatene, dvs. 55 prosent, oppgir at de har hatt formell etterutdanning innenfor de 15 fagområdene som er tatt med i undersøkelsen. For enkelte utdanningskategorier kommer ikke etterutdanning innenfor eget studiefelt inn under fagområdene som er listet opp i spørreskjemaet. Det gjelder for veterinærer, farmasøyter, sivilingeniører, arkitekter og landbrukskandidater. For disse må en regne med at prosentandelen som har vært i etterutdanning av en ukes varighet eller mer kan være vesentlig høyere enn undersøkelsen viser.

Psykologene har den høyeste andelen som har gjennomført etterutdanning, dvs. 85 prosent. Det dreier seg her for det meste om videreutdanning i psykologi, dvs. innenfor eget fagfelt, og forholdsvis liten spredning på de andre fagområdene. Ellers registrerer vi at mange farmasøyter, sivilingeniører og landbrukskandidater har hatt etterutdanning. Disse har i motsetning til psykologene spredt seg på mange av de fagområdene som er nevnt i spørreskjemaet. I tillegg kan disse gruppene ha hatt

Figur 5.2. Universitetskandidater fra vårkullet 1974. Prosentandel som har gjennomført formell etter- eller videreutdanning av en ukes varighet eller mer, og prosentandel som oppgir at de ønsker etter- eller videreutdanning på ulike fagområder.

etterutdanning på sine egne spesielle fagfelt som ikke er kommet med i undersøkelsen.

Andelen som har hatt formell etterutdanning er dobbelt så høy for lønsmottakere som for selvstendige næringsdrivende.

Blant lønsmottakerne har kandidater i undervisningsstillinger en noe lavere andel enn de øvrige lønsmottakerne. Sannsynligvis har selvstendige næringsdrivende ofte deltatt i kortere kurser enn én uke som følge av at det er vanskelig å være lenge borte fra arbeidet. Det samme gjelder kandidater i undervisningsstillinger hvor svært mange kurs har en varighet på 1—3 dager.

Det er overraskende små forskjeller i deltakelse i etterutdanning mellom ulike sektorer av arbeidslivet. Hvis selvstendige næringsdrivende holdes utenfor, blir andelen med etterutdanningbare noen få prosent høyere for lønsmottakere i privat enn i offentlig virksomhet. Deltakelsen er litt lavere for kandidater i undervisning og forskning enn i offentlig virksomhet. Mobiliteten mellom sektorene har imidlertid vært stor, slik at enkelte kandidater vil ha fått sin etterutdanning mens de har arbeidet i en annen sektor. Menn har i noe større grad tatt etterutdanning enn kvinner, men forskjellen er også her liten: henholdsvis 56 og 48 prosent.

5.2.3 Ønsker om etterutdanning

TIÅRSUNDERSØKELSEN spør ikke bare om hvilken etterutdanning som faktisk er gjennomført, men også om på hvilke områder kandidatene mener de har mest behov for slik utdanning. *Nesten alle kandidatene hadde ønsker om etterutdanning.* I gjennomsnitt oppga hver kandidat 2,5 fagområder av femten mulige hvor det var bruk for slik utdanning. To fagområder skilte seg klart ut: EDB og administrativ ledelse.

Hele 43 prosent ønsket seg *etterutdanning i EDB*. Ønsket om mer kunnskaper på dette feltet gikk igjen for alle utdanningskategorier. Bare blant psykologene var andelen som ønsket seg mer kunnskaper om EDB lav. Høyest var andelen for landbrukskandidater og realister, henholdsvis 53 og 52 prosent. Av kandidater i offentlig virksomhet oppga halvparten at de hadde mest behov for etterutdanning i EDB. Andelen var noe lavere for undervisning og forskning og lavest for privat virksomhet. Disse forskjellene kan imidlertid tildels forklares ved at andelen som allerede har fått etterutdanning i EDB er høyere i de to sistnevnte sektorene.

Av selvstendige næringsdrivende ønsket 40 prosent etterutdanning i EDB. For ledere var andelen lavere enn for andre lønsmottakere. Dette synes å innebære at ledere i mindre grad

er motivert for å utvikle sin EDB-kompetanse — og kan på sikt føre til at det blir kunnskapsforskjeller i arbeidslivet mellom ledere og ikke ledere på dette viktige feltet.

Ønsket om etterutdanning i EDB var omtrent *likt for menn og kvinner*, henholdsvis 43 og 40 prosent. Dette er et interessant poeng, siden mange synes å tro at kvinner er mindre motivert for å ta slik ”teknisk” utdanning.

Ønsket om *etterutdanning i administrativ ledelse* var høyest i offentlig virksomhet, 42 prosent, mens det var lavest i undervisning og forskning, 19 prosent. Om lag like mange menn og kvinner ønsket etterutdanning på dette feltet. Dette kan også være litt overraskende, ettersom andelen som mente at de har bruk for kunnskaper om administrativ ledelse i jobben er vesentlig lavere for kvinner enn for menn. Det kan muligens tolkes slik at kvinnene i høyere grad ønsker en formell lederutdanning *før* de søker administrative lederstillinger, jf. kap. 6.

At det er et stort og udekket behov for opplæring i administrativ ledelse og for utvidede kunnskaper i EDB er ikke et nytt funn. Det har vært kjent lenge. Det er også innenfor disse områdene flest har gjennomført etterutdanning. TIÅRSUNDER-SØKELSEN setter imidlertid tall på behovet, og indikerer at tilbudet må økes betraktelig om alle som ønsker det skal få slik utdanning. Behovet for mer kunnskaper i EDB vil antakelig være stort både i yngre og eldre kull, mens det er sannsynlig at behovet for kunnskaper om administrativ ledelse først gjør seg gjeldende for de som har vært i arbeidslivet noen år.

5.2.4 Ansvar for etterutdanningen

Hvor mange som vil få etterutdanning avgjøres hovedsakelig av to forhold. For det første må arbeidsgiverne se nytten av en slik utdanning, kunne støtte den økonomisk — og gi arbeidstakerne fri en kortere eller lengre periode. For det andre må det være et vidt spekter av tilbud om etterutdanning, slik at de kan tilpasses arbeidstakere med ulike forutsetninger og ulik anledning til å studere.

Hvem som skal ha ansvaret for etterutdanning av universitets- og høgskoleutdannede reiser mange interessante spørsmål. For det første er det viktig å fastholde at vi her snakker om utdanning av et meget stort antall personer i arbeidslivet. Det vil si at utdanningen må organiseres på måter som passer til en rekke

ulike arbeidssituasjoner. Dette betyr at man må gi slik utdanning på tidspunkter og i former som er forholdsvis uvante f.eks. innenfor universitets- og høgskolesystemet. Når det gjelder ansvarsfordelingen vil det vel fremdeles være slik at private institusjoner, konsulentfirmaer og organisasjoner fortsatt vil stå for en meget stor del av etterutdanningen. Imidlertid vil også universiteter og høgskoler måtte ta et større ansvar. En del interessante modeller er i ferd med å utvikles gjennom samarbeid mellom bedrifter, offentlige etater og universitets- og høgskolesystemet. Kanskje kan man tenke seg former for oppdragsutdanning hvor bedriftene og etatene betaler for bestemte utdanningsopplegg gitt av unviersitetene og høgskolene — på samme måte som universitetene og høgskolene får finansiert deler av sin forskning via oppdragsmidler fra næringslivet. Det faglige innholdet i etterutdanningen kan også medføre at gamle faggrenser må overskrides. F.eks. er det ikke opplagt at filologer skal ta etterutdanning i EDB ved et historisk-filosofisk fakultet, eller at siviløkonomer skal lære seg fransk gjennom kurs ved NHH for å bli bedre i internasjonal markedsføring. Et samarbeid mellom forskjellige utdanningsinstitusjoner kan gi fleksible løsninger hvor ressursene utnyttes på en bedre måte enn i dag.

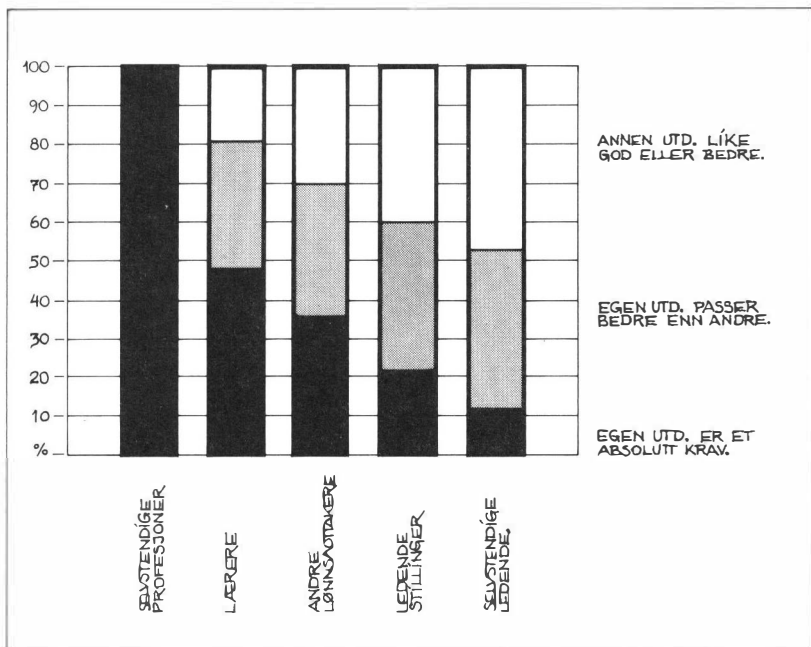
5.3 Substitusjon og profesjonalisering

Kandidater fra visse utdanninger kan lett substitueres, dvs. erstattes av andre hvis det skulle bli mangel. Kandidater fra andre utdanninger kan være mer "uerstattelige". Det gjelder f.eks. leger, tannleger og veterinærer. Også de kan substitueres i enkelte stillinger, men det store flertallet er i stillinger hvor deres formelle utdanning er et absolutt krav.

I TIÅRSUNDERSØKELSEN ble kandidatene spurt om hvordan de mener deres egen utdanning passer til jobben de har. Av universitetskandidatene mente 38 prosent av de var i stillinger hvor egen utdanning var et absolutt krav. Ytterligere 33 prosent mente at deres egen utdanning var å foretrekke, men at andre utdanninger også kunne brukes. De øvrige 23 prosent mente at andre utdanninger kunne være like gode eller bedre, eller at det ikke hadde noen betydning hvilken utdanning innehaveren av jobben hadde.

Figur 5.3. viser hvordan vurderingene fordelte seg for ulike stillingsgrupper. Alle som tilhører selvstendige profesjoner har

Figur 5.3 Universitetskandidater fra vårkullet 1974. Ulike stillingsgrupper vurdering av i hvilken grad utdanningen passet til jobben de hadde i 1984. Prosent.

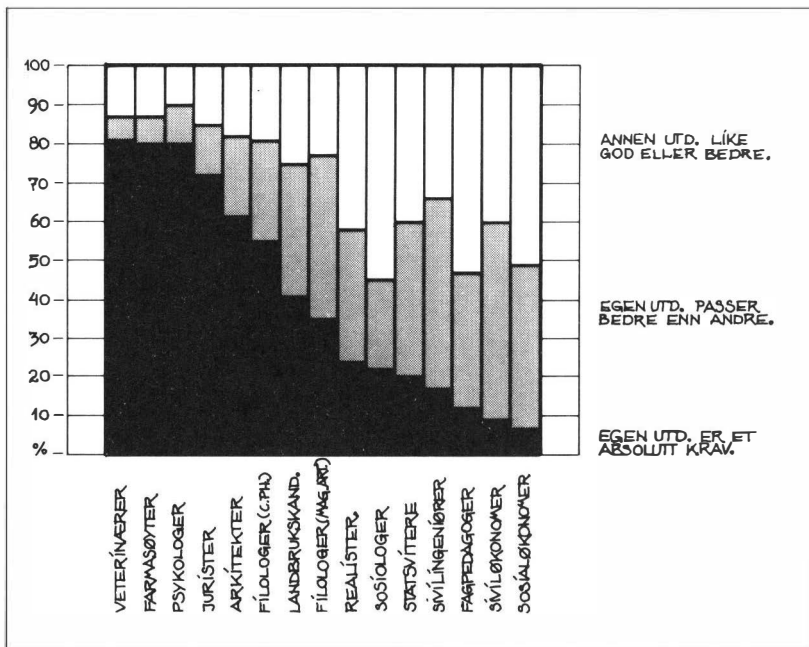

svart at deres egen utdanning er et absolutt krav i den jobben de har. Det dreier seg her om f.eks. advokater og veterinærer hvor det er lovbestemte krav til utdanningen for yrkesutøvere.

Blant andre selvstendige er det en lav andel som mener at deres egen utdanning er et absolutt krav. Denne gruppen inneholder bl.a. noen gårdbrukere med landbrukshøgskoleutdanning. Noen av disse kan ha svart at deres egen utdanning er å foretrekke framfor annen utdanning, mens andre kan ha svart at det er tilstrekkelig med utdanning på lavere nivå. De to svarene utelukker ikke hverandre og kan være like riktige. Den profesjonaliseringsgraden som denne undersøkelsen måler, bygger på subjektive vurderinger, og disse vil kunne variere fra person til person.

Blant kandidater i undervisningsstillinger mener en relativt høy andel, 48 prosent, at deres egen utdanning er et absolutt krav i den jobben de har. Andelen er høyest for undervisnings-

Figur 5.4. Universitetskandidater fra vårkullet 1974. Ulike *utdanningskategoriers* vurdering av i hvilken grad utdanningen kreves i stillingen de hadde i 1984. Prosent.

stillinger ved universitetene, mens den er lavest i grunnskolen. Av kandidater i ledende stillinger mener 22 prosent at deres egen utdanning er et absolutt krav, mot 36 prosent for andre lønnsinntakere. Dette viser at det stilles mer generelle krav til ledere, og at det sjeldnere er nødvendig med en bestemt utdanning for disse stillingene. I kapittel 7.3 kommer dette tydeligere fram. Vi har der vist andelen *nyuteksaminerte kandidater* som oppgir at arbeidsoppgavene i stillingen krever den utdanningen de avsluttet våren 1985. Mønsteret avviker tildels sterkt fra det vi har fått i TIÅRSUNDERSØKELSEN. Dette skyldes i stor grad forskjeller i stillingstyper og stillingsnivå.

I figur 5.4. er utdanningskategoriene rangert etter *profesjonaliseringsgrad*. Den er høyest for veterinærer, farmasøyter og psykologer, om lag 80 prosent, men også høy for jurister og arkitekter. Den ville ganske sikkert også ha vært høy for de tre store utdanningskategoriene som ikke er med i undersøkelsen; leger, tannleger og teologer.

Vi kunne snudd søylene i figur 5.4. på hodet for å illustrere *substitusjonsgraden*. Andelen av kandidatene fra 1974-kullet som kan erstattes av folk med annen utdanning er høyest for sosialøkonomene, 93 prosent. Den er nesten like høy for siviløkonomer og fagpedagoger og også høy for sivilingeniører og statsvitere.

Prosentandelen som mener at egen utdanning er et absolutt krav er ikke like høy i alle sektorer av arbeidslivet. I undervisning og forskning er den på 43, i offentlig virksomhet på 36 og i privat virksomhet på 34. Hvis vi holder yrkesutøverne fra profesjonene utenfor, blir andelen i privat virksomhet redusert til 22 prosent.

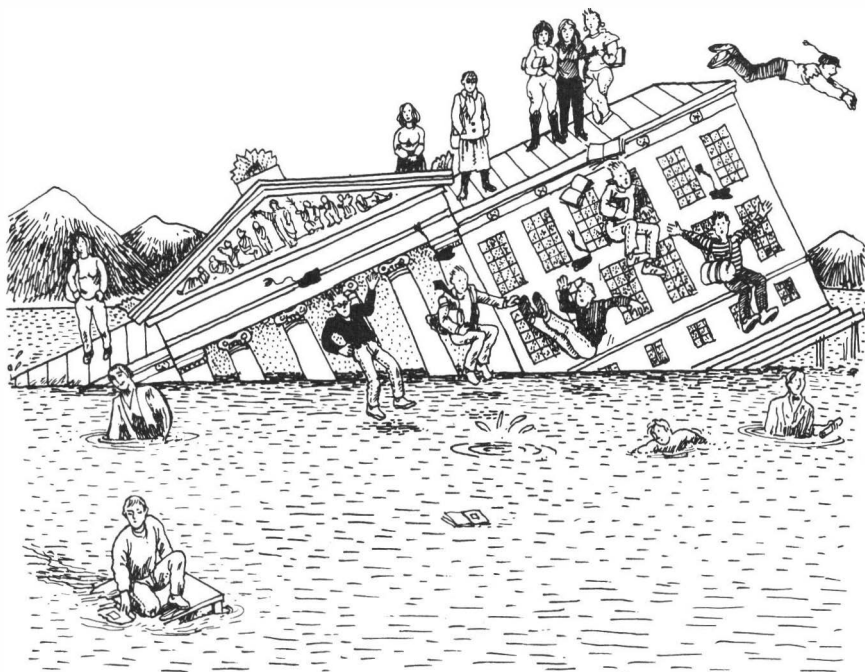
6 Kvinnenes inntog

Kvinnene har skapt den veksten i studenttallet som har vært fra begynnelsen av syttitallet til i dag innen høyere utdanning her i landet. Liknende tendens finnes igjen i mange andre europeiske land. Samtidig ser det ut til at færre menn tar fatt på lengre universitetsstudier. Veksten i kvinnedeltakelsen har skjedd innen alle typer studier — fra de sterkt kvinnedominerte til de sterkt mannsdominerte, fra de kortere til de lengre studier.

Er det ingen forskjell på kvinnelige og mannlige studenters studiegjennomføring? Er grunnen til at kvinner fortsatt ender opp med en kortere høyere utdanning enn menn snarere at ambisjonene i utgangspunktet er lavere?

6.1 Kvinnene har skapt veksten

Studenttallet i Norge økte fra om lag 71 000 til 88 000 mellom 1974 og 1982. Kvinnene sto for det meste av denne veksten, og økte dermed sin andel av studentmassen fra 40 til 49 prosent. Andelen fortsetter å stige. Mest bemerkelsesverdig er kanskje at prosentandelen kvinner blant *nye* studenter på universitetene allerede i 1983 var nådd 54. Dette ser ikke ut til å være et særnorsk trekk. På begynnelsen av åttitallet nærmet kvinneandelen seg 50 prosent i flere vest-europeiske land i høyere utdanning som helhet. I Øst-Europa ligger andelen gjennomgående over 50 prosent. Det har derfor skjedd en femininisering av høyere utdanning. Det nye består særlig i at femininiseringen gjelder universitetene som tradisjonelt har vært en sterk mannsbastion.

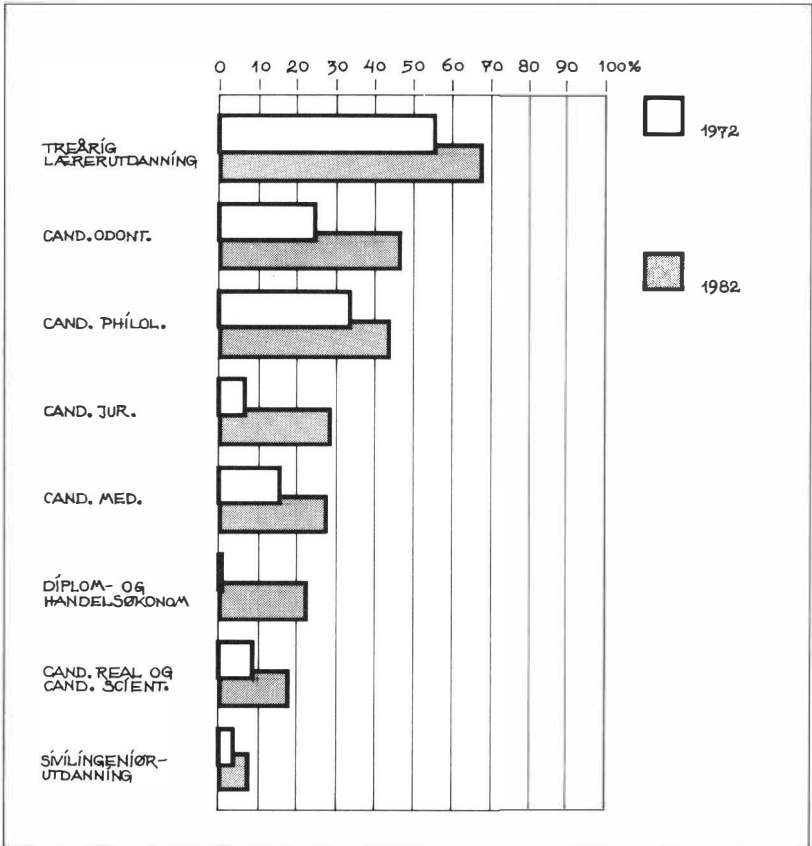

Er kvinnene i ferd med å erobre en institusjon med synkende prestisje?

I Norge gikk antallet menn faktisk noe ned i universitetssektoren i denne perioden — fra ca. 25 500 i 1974 til 23 000 i 1982. Vi ser det tydelig innen f.eks. medisin (fra 1 649 til 1 373 studenter), jus (fra 2 871 til 2 211) og på hovedfagsnivå innenfor humaniora (fra 2 549 til 1 374). Dette har gitt grunnlag for å stille spørsmålet om kvinnene er i ferd med å erobre en institusjon med synkende prestisje. Eller er menns interesse for universitetsstudier fortsatt høy, mens de blir utkonkurrert av bedre kvalifiserte kvinner? Spørsmålet er foreløpig ubesvart, og svaret kan sikkert variere fra studium til studium.

Et annet åpent spørsmål i forlengelsen av dette: Hva gjør unge menn i stedet for å studere ved universitetene? Vi vet at de til en viss grad har vendt seg mot kortere høyskoleutdanninger — særlig DH-utdanninger (f.eks. økonomisk-administrative og tekniske studier). Antallet menn i høgskolesektoren økte fra ca. 17 800 i 1974 til 22 000 i 1982. Dermed ble det en liten vekst i det totale studenttallet i alle typer høyere utdanning også for menn.

Figur 6.1 Andel kvinner av uteksaminerte kandidater i utvalgte fag innenfor høyere utdanning, 1972 og 1982. Prosent.

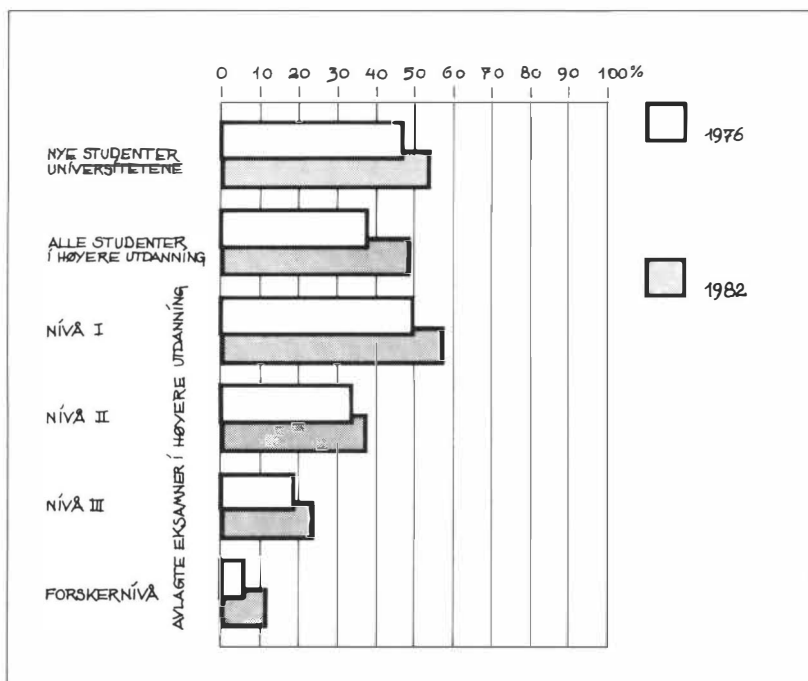

Men sett i forhold til kvinnenes sterke inntog på alle felter av høyere utdanning og til de økende artianerkullene, må en likevel spørre seg om menn i økende grad har fått *utdanningsmuligheter i yrkeslivet*. Velger de i større grad ulike former for bedriftsintern opplæring finansiert av arbeidsgiver? Dette spørsmålet vil bli belyst i et nylig oppstartet forskningsprosjekt ved NAVF's utredningsinstitutt ("Det skjulte universitet").

6.2 Fortsatt tradisjonelle mønstre

Økningen i andelen kvinnelige studenter har skjedd i nesten alle fag og studieretninger på alle nivåer. Figur 6.1 viser veksten i det

Figur 6.2 Andel kvinner av nye studenter ved universitetene, av alle studenter i høyere utdanning og av de som har avlagt eksamener i høyere utdanning. 1976 og 1982. Prosent.

relative antallet kvinner blant *uteksaminerte kandidater* fra 1972 til 1982. Figur 6.2 viser veksten for nye studenter på universitetene, og for alle studenter og avlagte eksamener innen alle typer høyere utdanning.

Det vurderes ofte som positivt at det har skjedd en innmarsj av kvinner i høyere utdanning, særlig i de sterkt mannsdominerte studiene. Imidlertid har det samtidig funnet sted en vekst både i studier med en mer balansert kjønns sammensetning og i kvinne-dominerte studier. Dette betyr at totalt sett var kvinners valg av høyere utdanning *mer kjønnsmessig tradisjonelt* i 1982 enn i 1974. I alt 55 prosent av de kvinnelige studentene var i 1982 konsentrert om noen få forholdsvis sterkt kvinnedominerte utdanninger, her definert som utdanninger med mer enn 65 prosent kvinner. Hele 40 prosent av de kvinnelige studentene befant seg innen sykepleie- og lærerutdanning.

De siste par årene har det imidlertid vært en nokså sterk vekst i andelen kvinner blant nye studenter ved Norges Tekniske Høgskole og Norges Handelshøyskole (andelen var nådd hhv. 28 og 38 prosent i 1985). Tiden vil vise hvordan dette vil slå ut i det totale bildet.

Internasjonalt er det noen fagområder som skiller seg ut med relativt sterk kvinnedominans i de fleste land — sykepleie er vel det beste eksemplet. Relativt sterk mannsdominans er svært vanlig på alle nivåer av teknisk utdanning. Ellers finnes det en god del variasjoner, men det er dessverre en gjennomgående mangel på gode nok sammenlignbare data. Interessant å merke seg er likevel de relativt store variasjonene mht. andelen kvinner som studerer innen naturvitenskap. Norge hadde i 1982 ca. 30 prosent kvinnelige universitetsstudenter på dette feltet. I Italia og Portugal, derimot, finner vi mer enn 50 prosent kvinnelige studenter her, og nesten 50 prosent i både Finland, Spania og Irland. Flere sør-europeiske land har også en høy kvinneandel på dette området.

På den annen side har det i de senere årene som nevnt vært en relativt sterk tilstrømning av kvinner til NTH. Norge er nå trolig blant de land i Vest-Europa som har *høyest kvinneandel innenfor sivilingeniørutdanningen*. På begynnelsen av åttitallet varierte andelen i Vest-Europa mellom 4 og 17 prosent — i Norge var den på 15 prosent. I 1985 var hele 28 prosent av de nye studentene på NTH kvinner. Det er ikke så mye lavere enn prosentandelen nye kvinnelige realfagstudenter noen år før — 30 prosent.

Et annet spørsmål er i hvor stor grad kvinner vil fortsette å konsentrere seg om visse *typiske "kvinneområder"*, også innen de mannsdominerte studiene. Hittil har kvinner i stor grad tatt f.eks. kjemiske og biologiske fag innen naturvitenskapen (Eeg-Henriksen 1985a). Internasjonalt finner vi også at de kvinnene som velger et teknisk fagområde, hittil har konsentrert seg mest om kjemi.

6.3 Mislykkes kvinner oftere med studiene enn menn?

En vanlig oppfatning om kvinnelige studenter er at de "faller fra", "dropper ut" eller avbryter studiene oftere enn menn. Et problem når man skal prøve å undersøke dette, er for det første at det er vanskelig å finne *fruktbare definisjoner på frafall*. Det

kan f.eks. både være snakk om:

- ”virkelige” frafall — de som ”mislykkes” og faller helt ut av utdanningssystemet
- midlertidige avbrudd
- forsinkelser/langsom studieprogresjon
- de som fullfører bare enkeltfag eller lavere grad når en lengre utdanning er en ”naturlig” fortsettelse av studiekarrieren (gjelder særlig åpent strukturerte studier)
- ”utradisjonelle” studieforløp/krokveier

I mange undersøkelser er det ikke alltid klart hvilke typer ”frfall” det er snakk om. Vi vil også stort sett måtte bruke dette begrepet nokså upresist.

Det er også generell *mangel på undersøkelser* som kan belyse studieadferd. Det materialet som finnes i Norge og som vi vil hente stoff fra, er stort sett av to typer:

- Undersøkelser av et bestemt kull studenter et visst antall år etter studiestart. Fordelen med denne innfallsvinkelen er at man fanger opp både de som studerer fortsatt og de som er ute av utdanningssystemet.
- Undersøkelser av personer som er under utdanning, eller som har avlagt en endelig eksamen på et gitt tidspunkt. Fordelen her er at man fanger opp et bredt spektrum av f.eks. anvendt studietid. Men de som har avbrutt utdanningen er ikke med.

Vi vet fra noen undersøkelser at kvinner oftere ”faller fra” universitetsstudier, i den forstand at de slutter etter kortere tid enn menn (f.eks. Undersøkelse av nye studenter 1977, 1½ år etter studiestart, NAVF's utredningsinstitutt 1982). Dette har delvis å gjøre med at de nøyer seg med enkeltfag innen åpent strukturerte studier, f.eks. for å *samle poeng til annen utdanning*. Generelt setter de seg oftere lavere studiemål i utgangspunktet enn menn. En kan derfor ikke her snakke om frafall i betydningen å ha mislykkes i å oppnå et individuelt mål.

At kvinner setter seg lavere studiemål enn menn, finner vi også når vi tar for oss den offentlige studentstatistikken. Nye kvinnelige studenter planlegger oftere enn mannlige *bare å ta enkeltfag* eller lavere grad i fag der det også er mulig å ta en høyere grad.

Resultater fra STUDENTENES TIDBRUK OG STUDIE-

FORHOLD tyder på at kvinner har en noe *langsommere studieprogresjon* enn menn: 40,5 prosent av kvinnene mot 32 prosent av mennene hadde sein progresjon hittil i studiene. Det meste av denne forskjellen forsvant imidlertid når vi så på de enkelte fagene. For noen studier ser vi faktisk det motsatte bildet. Ved HF i Bergen, NTH og innenfor jus er det relativt sett flere menn enn kvinner som har svak studieprogresjon. Inntrykket av at kvinner går langsommere fram i studiene enn menn, kan derfor føres tilbake til en forskjell mellom studier. Det samme viser seg når vi ser på hvorvidt studentene har hatt avbrudd i studiene.

Nyere undersøkelser tyder også på at forskjellen i fast strukturerte studier neppe finnes lenger. Kvande (1984) fant f.eks. at dette var tilfellet for NTH-studenter. Det er også mulig at *forskjellene i de løst strukturerte studier* er i ferd med å forsvinne. En undersøkelse av studentkarrierer fra 1970-tallet tyder i alle fall på at dette gjelder innen naturvitenskap (Studiegjennomføring 1978).

En konklusjon er at når en kontrollerer for studium og studiemål, er det kanskje ikke lenger forskjeller i kvinners og menns studiegjennomføring. Her savnes imidlertid både mer aktuelle og mer relevante data.

6.4 Motivasjon og selvtilitt

Flere studier av studenter viser at jenter har systematisk *lavere faglig selvtilitt* enn gutter. Thagaard Sem (1971) fant dette — og det samme går igjen i undersøkelsen STUDENTENES TIDSBRUK OG STUDIEFORHOLD: I samtlige fag som er undersøkt er mannlige studenter oftere sikre på å være i rute med studiene enn kvinnelige. Her mangler vi data om eksamensprestasjoner, men det er ingenting som tyder på at kvinner gjør det dårligere til eksamen enn menn. Den relative mangelen på selvtilitt kan trolig være med på å forklare de hyppigere valg av korte utdanningsveier — og studieforløp, og kanskje også engstelsen for å ta opp høyt studielån.

Det har vist seg i mange undersøkelser av kvinner oftere enn menn vil ta utdanninger som leder fram til arbeid der det er snakk om "*å få med mennesker å gjøre*". Dette kan innebære omsorgsarbeid, undervisning o.l. Kvinner er også mindre interessert i høy inntekt og prestisjefylte og ledende jobber. Dette sies ofte å være forklaringen på hvorfor kvinner fortsetter å velge

kvinnedominerte utdanninger og ”kvinnelige nisjer” innen mannsdominerte utdanninger.

En annen forklaring på kvinners tradisjonelle valg kan være at kvinner — bevisst eller ubevisst — velger utdanninger som fører fram til yrker med muligheter for fleksibel arbeidstid, deltid og lange ferier. Dvs. at valget styres av forventede *muligheter til å kombinere yrkesarbeid og omsorg* for (små) barn: En tilpasning til dagens virkelighet der omsorgsarbeid fortsatt er kvinners hovedansvar. Dette er en virkelighet som også møter kvinner med høyere utdanning (Rørslett og Stiver Lie 1984, Kjeldstad 1984).

Et viktig skille mellom studier kan være om de er ”fast” eller ”løst” strukturerte. Løst strukturerte studier kan tas i biter — dvs. at enkeltkurs eller grader kan tas etter individuelle studieplaner. Det er som regel heller ikke obligatorisk undervisning. Det har blitt hevdet at når et studium er løst strukturert, faller spesielt kvinner oftere fra. Kvinner ”trenger” struktur for å gjennomføre sine studier på lik linje med menn. På den annen side tiltrekkes kvinner kanskje oftere i utgangspunktet til de åpent strukturerte studier med relativt stor frihet i studiesituasjonen.

De funnene vi har referert til, kan tyde på at den løse strukturen har betydning for hvor høye studiemål kvinner setter seg. ”Åpenhet” gir mulighet for å ha lavere ambisjoner. Dessuten er det sider ved fast organiserte studier som kanskje kan fungere spesielt negativt for kvinner. I undersøkelsen STUDENTENES TIDSBRUK OG STUDIEFORHOLD og i Kvandes NTH-undersøkelse er det mange tegn som tyder på *kvinnelige studenter ved NTH* finner seg spesielt dårlig til rette, selv om de i liten grad faller fra.

Ellers har det vært vanlig å påstå at jo lenger et studium er, dess større sjanse er det for at kvinner faller fra. Frafallet ser imidlertid ikke ut til å være noe større for *kvinner på lengre strukturerte universitetsstudier* enn på kortere høgskoleutdanninger. Likevel finner vi at frafallet er større for kvinner f.eks. ved de forholdsvis lange sivilingeniørutdanningene i Nederland og Danmark enn i Storbritannia og Norge hvor utdanningene er kortere. Trolig er andre faktorer enn studiets lengde inne i bildet. Det kan kanskje være viktigere å se på studiegjennomføring i forhold til andre variabler — f.eks. faglig/utdanningsmes-

sig bakgrunn. Ved NTH har det f.eks. vist seg at studiegjennomføringen varierer med opptakspoeng.

Kan måten selve *undervisningen er organisert* på ha noe å si for studiegjennomføringen? Kanskje er endringer på dette feltet spesielt viktig for å kunne høyne kvinners ambisjoner underveis i åpent strukturerte studier — og eventuelt for å motivere til en forskerkarriere. Det er gjort lite forskning her i landet som kan gi svar på dette. Kanskje har kvinner mer behov for aktive, deltakende undervisningsformer. Kanskje trives de i mindre grad enn menn med forelesninger som er dominert av enveiskommunikasjon. Noe overraskende viser likevel STUDENTENES TIDSBRUK OG STUDIEFORHOLD at kvinner noe oftere enn menn går på forelesninger. Det er heller ikke klare tendenser til at de i større utstrekning enn menn ønsker seg mer aktive, deltakende undervisningsformer, som f.eks. mer oppgaveskriving eller seminarer. Om de likevel kunne ha spesielt utbytte av dette, sier ikke denne undersøkelsen noe om.

Er *god veiledning* under arbeidet med hovedfagsoppgavene spesielt viktig for kvinner? Forskningen som sier noe om studentenes utnyttning av veiledningstilbudet, og hvor fornøyd de er med dette tilbudet, kan ikke gi noe klart svar på dette. STUDENTENES TIDSBRUK OG STUDIEFORHOLD tyder ikke på kjønnsforskjeller i bruk av veiledning generelt. Samtidig er de fleste av både kvinner og menn fornøyd med den veiledningen de får. En undersøkelse på hovedfagsnivå (NSU 1984) tyder på større misnøye, men her er det heller ingen vesentlige forskjeller mellom kvinner og menn. Disse resultatene betyr naturligvis ikke at man ikke kan greie å motivere kvinner spesielt, f.eks. til forskning, ved å forbedre veiledningstilbudet.

Slike uformelle forhold har i økende grad blitt gjenstand for oppmerksomhet. At kvinner ofte mangler selvtillit og er mindre pågående enn menn, har vi tidligere vært inne på. Blir de derfor betraktet som mindre interessante, som ikke å være forsknings-talenter? Foretrekker mannlige lærere å ha faglige samtaler med unge "lovende" mannlige studenter — og oppmuntrer de spesielt disse til en videre forskningskarriere? Skogs undersøkelse fra 1984 viser at hele 67 prosent av kvinnene og 52 prosent av mennene var enige i at *kvinner oftere blir oversett i faglige diskusjoner*. I forlengelsen av dette har det vært diskutert om det

å skille ut kvinner for separat undervisning kan være et middel til å styrke kvinners selvtillit og faglige trygghet.

I hvilken grad kan forskjeller i menns og kvinners studieadferd settes i sammenheng med "*mannsvridningen*" av de enkelte fagene? Mister kvinner sin faglige interesse, eller blir de ikke stimulert like mye som menn hvis fagets innhold ikke tar opp i seg kvinners erfaringer og interesser? Mannsvridningen når det gjelder det faglige innhold er klarest påvist innen samfunnsfag og humaniora.

At man alt har barn, eller forventningen om at man skal få barn, kan naturligvis i utgangspunktet forhindre kvinner fra i det hele tatt å begynne på en høyere utdanning. Dessuten kan det å ha barn eller få *barn i studietiden* få betydning for studiegjennomføringen. Selv om kvinner og menn ikke har så forskjellige studieprogresjon eller tendens til å falle fra, kan de forsinkelsene eller det frafallet som er, kanskje forklares på ulike måter. Det vil si, årsaken for kvinner kan være omsorgsforpliktelse, og for menn f.eks. overgang til lønnet arbeid. I oppfølgingsundersøkelsen av studentene som begynte i 1977 (NAVF's utredningsinstitutt 1982), oppga f.eks. 12 prosent av de kvinnene som hadde sluttet 1½ år senere familiemessige forhold som en grunn, mot 3 prosent av mennene. Mennene nevnte noe oftere enn kvinnene arbeidsmarkedsutsiktene etter studiene (8 mot 3 prosent).

Omsorgsforpliktelser kan også få betydning for muligheten til *aktiv deltakelse* både i undervisningen og i den uformelle samhandlingen på lærestedet. Haukaas undersøkelse fra begynnelsen av syttitallet (referert i Broch-Utne og Haukaa 1981) viste at kvinner oftere enn menn nevner at omsorgsforpliktelser er en hindring for slik deltakelse.

Avslutter kvinner sitt studium etter kortere tid enn menn på grunn av større gjeldsfrykt? Tar kvinner opp *mindre lån* enn menn innen samme studium av samme grunn? Kompenserer de dette med mer deltidsarbeid enn menn, eller forbruker de mindre? På dette feltet er det også en mangel på gode nok data. Vi vet generelt at kvinnelige universitetsstudenter tar opp mindre lån enn menn (NSU 1981). For en stor del skyldes det at de er konsentrert om studier der alle studenter låner lite. Vi vet ikke om kvinner låner mindre enn menn innen samme studium og

hvordan de eventuelt kompenserer dette. Vi har heller ikke materiale som direkte kan belyse hvilken betydning gjeldsfrykt har gjennomføringen av et studium.

Litteratur til kapittel 6

Brock-Utne, Birgit og Runa Haukaa (1980): *Kunnskap uten makt*, kvinner som lærere og elever, Oslo, Universitetsforlaget.

Eeg-Henriksen, Fride (1985): *The Role of Women in Higher Education, The Case of Norway*, NAVF's utredningsinstitutt, Notat 8/85.

Eeg-Henriksen, Fride (1983): *Fra skolegang til poengsamling*. NAVF's utredningsinstitutt 1983:7.

Kjeldstad, Randi (1985): *Familietid, arbeidstid og karriere*, rapport 3/85, Institutt for samfunnsforskning.

Kvande, Elin (1982): *Kvinner og høgere teknisk utdanning, delrapport, Rekruttering og rekrutteringstiltak, IFIM, SINTEF, Universitetet i Trondheim, NTH, Studieadministrasjon*.

Kvande, Elin (1984): *Kvinner og høgere teknisk utdanning, delrapport, Integrert eller utdefinert? Om kvinnelige NTH-studenters studiesituasjon og framtidsplaner*. IFIM, SINTEF, Universitetet i Trondheim, NTH, Studieadministrasjon.

Larsen, Knut Arild (red.) (1985): *Utdanning og arbeidsmarked 1985*, NAVF's utredningsinstitutt 1985:1.

NAVF's utredningsinstitutt (1982): *Motivasjon, studium, yrke*. Utredninger om forskning og høyere utdanning. 1982:4.

Rørslett, Maj Birgit og Suzanne Stiver Lie (1984): *På solsiden — kvinners kamp for kunnskap, hvor førte den hen?* Oslo, Cammermeyer.

Skog, Berit (1985): *Poengsamling eller hovedfag?*, Trondheim-studier i skolesosiologi, nr. 24.

Studentenes tidsbruk og studieforhold (1985 –), pågående prosjekt. Hittil utkommet "Trengsel eller trivsel". Notat 11/85, NAVF's utredningsinstitutt.

- Studiegjennomføring og studietider ved Universitetet i Oslo (1978): *del I, En undersøkelse av studentkullene fra 1960, 1965 og 1970*, Universitetet i Oslo, avd. for adm. databehandling.
- Thagaard Sem, Tove (1971): *Det ensporede system*, Universitetsforlaget.
- Thagaard, Tove (1975): *Academic Values and Intellectual Attitudes: Sex Differentiation or Similarity*, *Acta Sociologica*.
- Aamodt, Per O. (1982): *Utdanning og sosial bakgrunn*, Statistisk Sentralbyrå, Samfunnsøkonomiske studier nr. 51.

7 De enkelte utdanninger

7.1 Innledning

For kandidatene som ble uteksaminert fra universiteter og høyskoler våren 1984 valgte NAVF's utredningsinstitutt å konsentrere undersøkelsen om to nye, store grupper: allmennlærere og ingeniører. Disse to gruppene utgjorde tilsammen 3 222 kandidater, dvs. omtrent like mange som ble omfattet av arbeidsmarkedsundersøkelsen for kandidater uteksaminert våren 1983, men som bare omfattet de "tradisjonelle gruppene", dvs. akademikere med høyere og lavere grad, DH-kandidater og ped.-sem.-kandidater. Som det har vært vanlig de siste årene, ble også sivilingeniørene uteksaminert i høstsemesteret (høst -84) undersøkt særskilt.¹⁾

I 1985 ble det bestemt at en skulle utarbeide et nytt spørreskjema og å utvide Arbeidsmarkedsundersøkelsen et halvt år etter eksamen til å omfatte ytterligere tre nye grupper: sosionomer, barnevernspedagoger og førskolelærere. Bl.a. for å få et felles sammenligningsgrunnlag for alle disse gruppene, ble det nye spørreskjemaet sendt ut til både de nye og de "tradisjonelle" gruppene, tilsammen om lag 8 000 kandidater. Kandidatene ble spurt om sin situasjon pr. 15. november 1985. Det er bare foreløpige resultater som kan presenteres her fra denne siste

¹⁾ For de som ønsker en grundigere beskrivelse av metode og definisjoner som er brukt i Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1984, viser vi til Notat 5/85: "Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen". Det er brukt samme spørreskjema og definisjoner for undersøkelsene i 1983 og 1984.

undersøkelsen. Dette gjelder resultater basert på såkalt hurtigstatistikk med en noe lavere svarprosent enn den vi vil få når undersøkelsen er avsluttet.

I dette kapitlet presenterer vi resultater for utdanningsgruppene i to hoveddeler. Den ene delen (7.2) omfatter allmennlærere, ingeniører og sivilingeniører uteksaminert i 1984, dvs. de gruppene som det foreligger avsluttede undersøkelser for. I den andre delen (7.3) presenterer vi "hurtigstatistikk" for de fleste utdanningskategorier som ble omfattet av undersøkelsen pr. 15. november 1985. Det gjøres oppmerksom på at hurtigstatistikken er basert på et omarbeidet spørreskjema. Det innebærer at sammenligning med resultater for enkeltspørsmål fra tidligere år må foretas med forsiktighet.

7.2 Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1984

7.2.1 Allmennlærerne uteksaminert våren 1984¹⁾

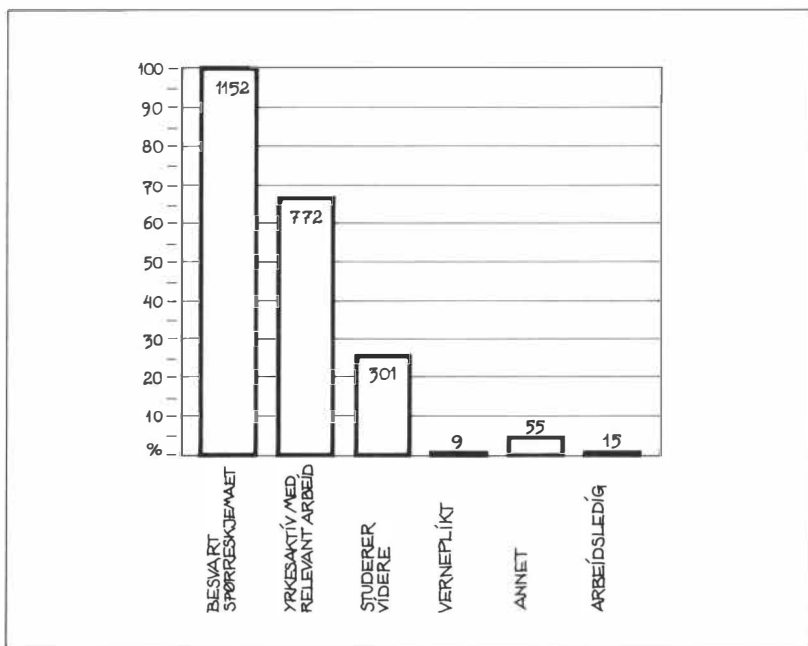
Antall uteksaminerte	1 439 kandidater
Besvarte spørreskjemaet	1 152 kandidater
Svarprosent	80 prosent

Allmennlærerne kom først med i Arbeidsmarkedsundersøkelsen i 1984. Resultatene bør derfor tolkes med varsomhet fordi vi ikke kan sammenligne bildet som kommer fram med resultater for flere år. På den annen side har vi kunnet gå mer i dybden i dette materialet enn det som har vært vanlig. I løpet av 1985 ble det gjennomført tre spesialanalyser: én omfattende analyse for Norsk Lærerlag og to mer begrensede tabellanalyser for en gruppe regionale høgskolestyrer og for Lærerutdanningsrådet. Presentasjonen i dette avsnittet er et konsentrat av resultatene som framkom i disse spesialanalysene. NB: Resultatene for vårkullet 1985 står presentert i pkt. 7.3.21 i form av hurtigstatistikk. Vi gjør oppmerksom på at det ble brukt nytt spørreskjema i 1985, og at en del av resultatene for kullene i 1984 og 1985 derfor ikke kan sammenlignes direkte.

Figur 7.1 viser at to tredjedeler av kandidatene fra vårkullet 1984 var yrkesaktive, mens en fjerdedel oppga å ha utdanning som

¹⁾ For situasjonen på arbeidsmarkedet for allmennlærerne som ble uteksaminert våren 1985, se pkt. 7.3.21.

Figur 7.1 Allmennlærere uteksaminert våren 1984 fordelt etter hovedbeskjeftigelse et halvt år etter eksamen.

hovedbeskjeftigelse et halvt år etter eksamen. De øvrige arbeidet enten i eget hjem, avtjente verneplikten, var arbeidsledige eller på reise o.l. Av de yrkesaktive hadde noe over 20 prosent fast arbeid, mens ca. 80 prosent var i midlertidige stillinger av ulik varighet. En tredjedel av de yrkesaktive arbeidet deltid, hvorav bare 7 prosent arbeidet mindre enn halv stilling.

Den registrerte arbeidsledigheten var lav. Bare 5 kandidater oppga å være registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 0,6 prosent av de 882 som hadde meldt seg på arbeidsmarkedet. I tillegg var det 10 kandidater som regnet seg som hovedsakelig arbeidsledige, men som ikke var registrert ved Arbeidsformidlingen. Tilsammen blir dette 1,7 prosent av de som hadde meldt seg på arbeidsmarkedet.

En del flere kandidater kommer inn i kategorien "Arbeidsøkere uten arbeid som svarer til utdanningen". Denne kategorien omfatter 109 kandidater, dvs. om lag 12 prosent av de som hadde meldt seg på arbeidsmarkedet. I tillegg til de arbeids-

ledige, har vi her regnet med 18 kandidater med arbeid i dårlig samsvar med utdanningen, 67 kandidater som studerte videre, men oppga å ha hatt vansker med å finne jobb og 9 kandidater som arbeidet i eget hjem, og som også hadde hatt vansker med å finne jobb.

Kandidatenes søkningsmønster og vansker med å finne arbeid er undersøkt relativt utførlig. To tredjedeler av de arbeidssøkende kandidatene sendte mellom 1 og 10 søknader om jobb. (Det sendes én søknad pr. kommune.) Mest søkt er kommuner i Akershus og Nordland fylker som begge ble søkt av rundt en femtedel av kandidatene. Minst søkt er kommuner i Agderfylkene, Telemark og Nord-Trøndelag. *Mange kandidater søkte jobb i flere fylker.*

Rundt 40 prosent av arbeidssøkerne oppga å ha hatt *vansker med å finne arbeid noenlunde i samsvar med utdanningen*. De ble bedt om å vurdere 10 ulike årsaker til slike vansker. Den klart viktigste årsaken ble oppgitt å være "Konkurrerer med folk med lengre ansiennitet". Over 90 prosent mente at denne årsaken var viktig. I den andre enden av skalaen var det bare 1 prosent av kandidatene som mente at dårlige karakterer hadde hatt noen betydning for deres vansker på arbeidsmarkedet.

Det er også kartlagt *hvor i landet kandidatene jobbet*. Nordland er det fylket hvor det arbeider flest nye kandidater (ca. 12 prosent). Deretter følger Rogaland, Hordaland og Akershus. Færrest nye kandidater jobber i Nord-Trøndelag (under 2 prosent).

Allmennlærere er lønnet etter faste regler og ut fra et offentlig lønnsregulativ. Begynnerlønn er vanligvis i lønnstrinn 15 eller 16. Det mest interessante er derfor å se *lønnsforholdene for de deltidsarbeidende*. Det viser seg at en tredjedel av disse tjente mindre enn 6 000 kroner pr. mnd., mens noe under halvparten tjente mellom 6 000 og 8 000 kroner pr. mnd. Ser vi hele gruppen yrkesaktive under ett (dvs. både heltids- og deltidsansatte), viser det seg at rundt en femtedel tjener under 7 000 kroner pr. mnd. Hovedtyngden tjener som ventet mellom 8 500 og 9 500 pr. mnd.

De aller fleste kandidatene jobber i grunnskolen (83 prosent av de yrkesaktive). Ca. 4 prosent jobber i videregående skole og ca. 3,5 prosent jobber i andre skoleslag. For de som jobber utenfor skoleverket er det vanskelig å peke på noen *typiske*

jobber for allmennlærere, men fritidsklubbvirksomhet og organisasjonsarbeid synes å være relativt vanlige sektorer.

Om lag 60 prosent av de yrkesaktive kandidatene mener at *utdanningen passer godt* til arbeidsoppgavene deres. Dette er omtrent lik gjennomsnittet for andre grupper som omfattes av arbeidsmarkedsundersøkelsene. Bare 3 prosent mente at utdanningen passet dårlig.

Rundt 400, dvs. en tredjedel av kandidatene, drev med en eller annen form for *videreutdanning*, 70 prosent på heltid og 30 prosent på deltid. Fordelingen på skoleslag viser at to tredjedeler studerte videre ved lærerhøgskoler, en femtedel ved universitetene og noe under 10 prosent ved distriktshøgskoler. Enkeltfag innenfor humaniora og estetikk dominerer, men det er svært stor spredning på fag.

7.2.2 Ingeniører uteksaminert ved ingeniørhøgskolene våren 1984¹⁾

Antall uteksaminerte	1 783 kandidater
Besvarte spørreskjemaet	1 507 kandidater
Svarprosent	85 prosent

Kandidater i undersøkelsen fordelt på linjer:

Bygningsavdeling	308 kandidater
EDB-avdeling	129 »
Elektro-avdeling	546 »
Maskinavdeling	365 »
Kjemiavdeling	93 »
Annet	66 »

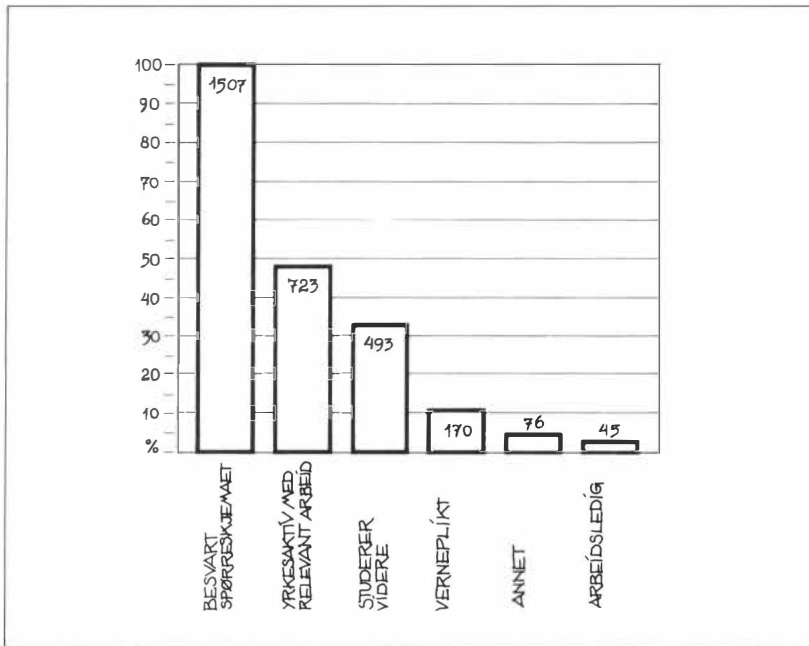
Sum	1 507 kandidater
-----	------------------

Om lag 60 prosent av kandidatene meldte seg på arbeidsmarkedet etter avsluttet utdanning. Figur 7.2 viser situasjonen deres et halvt år etter eksamen.

Av alle arbeidssøkerne var 78 prosent yrkesaktive med arbeid noenlunde i samsvar med utdanningen et halvt år etter eksamen. Det var imidlertid relativt stor variasjon mellom kandidater fra de forskjellige avdelingene. EDB-ingeniørene lå best an med 98

¹⁾ For situasjonen på arbeidsmarkedet for ingeniørene som ble uteksaminert våren 1985, se pkt. 7.3.24.

Figur 7.2 Ingeniører uteksaminert våren 1984 fordelt etter hovedbeskjeftigelse et halvt år etter eksamen.

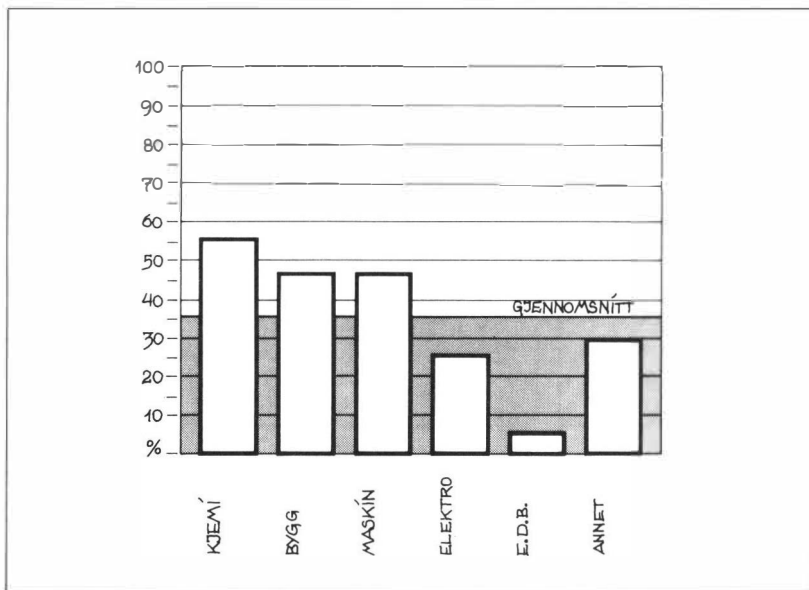
prosent i relevant arbeid. Lavest andel hadde maskiningeniørene med 66 prosent i relevant arbeid.

I figur 7.3 får en bekreftet dette inntrykket. Her har vi vist hvor stor andel av kandidatene fra de ulike avdelingene som oppgir å ha hatt vansker med å finne arbeid i samsvar med utdanningen.

Det framkommer en relativt stor forskjell i erfaringene på arbeidsmarkedet for kandidatene fra de ulike avdelingene. I gjennomsnitt oppgir 36 prosent at de har hatt vansker. EDB-ingeniørene ligger best an med bare 6 prosent med vansker, mens kandidatene fra kjemiavdelingene, bygningsavdelingene og maskinavdelingene har størst problemer — henholdsvis 56, 47 og 47 prosent med vansker.

Hvis vi ser på tilsvarende tall for sivilingeniørene fra høstkullet 1984, finner vi at de har en betydelig lavere andel med vansker, ca. 10 prosent. Også blant sivilingeniørene har kjemikandidatene større problemer enn gjennomsnittet.

Figur 7.3 Ingeniører uteksaminert våren 1984 som svarte ja på spørsmålet om de hadde hatt vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen. Fordelt på avdeling.

I alt var det 45 kandidater som regnet seg som *hovedsakelig arbeidsløse* et halvt år etter eksamen. Av disse var 34 registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 3,6 prosent av alle som meldte seg på arbeidsmarkedet. Tabell 7.2.2 viser fordelingen etter avdeling.

Gjennomsnittslønnen for ingeniørene var ca. 9 600 kroner brutto pr. mnd. Den høyeste gjennomsnittslønnen hadde kandidatene fra EDB-avdelingen med ca. 10 100 pr. mnd., og lavest kom kjemiavdelingens kandidater med 8 700 pr. mnd. En må anta at disse forskjellene kan vokse sterkt etterhvert som kandidatene får lengre arbeidslivserfaring.

En stor del av kandidatene fra ingeniørhøgskolene utdanner seg videre, faktisk så mange som en tredjedel. Høyest videreutdanningsfrekvens hadde bygningsingeniørene med hele 44 prosent av de uteksaminerte. Resultatene tyder imidlertid på at bare en mindre del av disse studerte videre pga. opplevde vansker på arbeidsmarkedet. For de andre ingeniørgruppene varierer videreutdanningsfrekvensen en del.

Tabell 7.2.2 Kandidatene fra ingeniørhøgskolene våren 1984 som var registrert arbeidsløse et halvt år etter eksamen.

Avdeling	Antall meldt på arbeidsmarkedet (Arbeidssøkere)	Antall registrerte arbeidsløse	Registrerte arbeidsløse i prosent av de arbeidssøkende
Sum	936	34	3,6
Bygningsavd.	177	5	2,8
EDB-avd.	81	1	1,2
Elektroavd.	350	15	4,3
Maskinavd.	223	12	5,4
Kjemiavd.	62	1	1,6
Annet	43	0	0

7.2.3 Sivilingeniørene uteksaminert ved Norges Tekniske Høgskole høsten 1984¹⁾.

Antall uteksaminerte	643 kandidater
Besvarte spørreskjemaet	544 kandidater
Svarprosent	85 prosent

De fleste sivilingeniørene ved Norges Tekniske Høgskole (NTH) uteksamineres i løpet av høstsemesteret. Vi har derfor de fleste årene siden 1974 laget en *egen halvtårsundersøkelse for sivilingeniørene* som avslutter sin utdanning om høsten, basert på deres situasjon pr. 15. mai kalenderåret etter. Sivilingeniørene som er ferdig ved NTH om våren (ca. 20 prosent av årskullet) omfattes av den regulære halvtårsundersøkelsen. Hurtigstatistikken som refereres i 7.3.16 gjelder denne mindre gruppen kandidater. Både av hensyn til forskjeller i størrelsen på kullene — og mulighetene for reelle forskjeller mellom dem som går ut om høsten og om våren — vil vi advare mot enkle sammenlikninger mellom gruppene. Resultatene for høstkullet 1984 er imidlertid såpass interessante at vi har valgt å gi dem en relativt utførlig presentasjon i denne rapporten.

¹⁾ For situasjonen på arbeidsmarkedet for sivilingeniørene som ble uteksaminert våren 1985, se pkt. 7.3.16.

Av de 549 kandidatene som besvarte spørreskjemaet var det 437, dvs. 80 prosent, som meldte seg på arbeidsmarkedet. De fleste av de som ikke var arbeidssøkere avtjente verneplikten. Bare 7 kandidater fortsatte med videre studier, 2 av disse studerte videre pga. vansker med å få arbeid. I alt 8 kandidater regnet seg som hovedsakelig arbeidsløse, hvorav 5 var registrert ved Arbeidsformidlingen. Dette gir en registrert arbeidsledighet på 1,1 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet. Til sammenligning var prosentandelen 2,5 prosent for høstkullet 1982. Også andelen "arbeidssøkere uten arbeid som svarer til utdanningen" var gått betydelig ned: for høstkullet 1982 var det 9 prosent av kandidatene som kom i denne gruppen mot bare 4 prosent for høstkullet 1984. Det sistnevnte resultatet er klart bedre enn gjennomsnittstallet fra 1983 for alle kandidatgrupper med høyere grads eksamen.

I tabell 7.2.3 har vi sammenliknet høstkullene 1982 og 1984 for hvor mange som svarte "ja" på spørsmålet om de hadde hatt

Tabell 7.2.3 Sivilingeniører fra høstkullene 1982—84 som svarte "ja" på spørsmålet om de hadde hatt vansker med å få arbeid det første halve året etter eksamen.

Avdeling ved NTH	Antall som meldte seg på arbeidsmarkedet (arbeidssøkere)		Antall som hadde hatt vansker med å få arbeid		Kandidater som hadde hatt vansker i prosent av de arbeidssøkende ¹⁾	
	H-82	H-84	H-82	H-84	H-82	H-84
Siv.ing. i alt	434	437	125	42	29	10
Bergavd.	46	54	18	5	(39)	9
Bygningsavd.	134	121	36	10	27	8
Elektroavd. ²⁾	70	79	15	0	21	0
Kjemiavd.	49	66	19	15	(39)	23
Maskinavd.	93	67	25	6	27	9
Almen- og maskin tekniske avd.	42	50	12	6	(29)	12

¹⁾ Parentes refererer til grupper med 20—49 kandidater.

²⁾ For høstkullet 1984 heter avdelingen: Elektroteknisk/datateknisk avdeling.

vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen. Tabellen viser også kandidatene fordelt etter avdeling ved NTH.

Tabellen viser en forbedring for kandidater fra alle avdelingene. Gjennomsnittet har gått ned fra 29 prosent med vansker for høstkullet 1982 til 10 prosent for høstkullet 1984. Mest påfallende er kanskje resultatet for elektroavdelingen for høstkullet 1984 hvor *ingen* av de 79 kandidatene som meldte seg på arbeidsmarkedet oppga at de hadde hatt vansker. Også for andre avdelinger er det store endringer.

Vi har ikke data som kan forklare de store endringene i arbeidsmarkedssituasjonen som disse resultatene antyder. Det er også nødvendig å gjenta undersøkelser av høstkullene for å se om denne tendensen holder seg. *Hurtigstatistikken for vårkullet 1985* bekrefter imidlertid inntrykket av sivilingeniørenes gunstige situasjon. Resultatene er imidlertid noe mer lik gjennomsnittet for andre kandidatgrupper med høyere grads eksamen, og andelen som oppgir vansker er noe større enn f.eks. for siviløkonomer, sosialøkonomer og statsvitere. Et trekk ved undersøkelsen av høstkullet 1984 kan likevel nevnes som en mulig forklaringsfaktor; andelen som har fått jobb i privat sektor har økt fra et gjennomsnitt på 65 prosent for perioden 1979—1982 til 73 prosent for de som var i arbeid pr. 15. mai 1985. Økningen gjelder kandidater fra alle avdelinger, bortsett fra elektroteknisk/datateknisk avdeling, der andelen er like høy. Dette kan tyde på at etterspørselen fra privat sektor etter sivilingeniører er i relativt sterk vekst.

7.3 Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1985

7.3.1 Innledning

Høsten 1985 ble det sendt ut spørreskjemaer til ca. 8 000 kandidater som hadde avsluttet sin utdanning i vårsemesteret, fordelt på nærmere 40 utdanningskategorier. I løpet av året hadde vi omarbeidet spørreskjemaet, bl.a. på grunnlag av en prøveundersøkelse. Endringene i skjemaet innebærer at en må være varsom med å sammenligne resultater for enkelte spørsmål med tidligere års undersøkelser.

Alle kandidatene ble spurt om sin situasjon pr. 15. november 1985, dvs. ca. et halvt år etter avsluttet utdanning. I tillegg til spørsmål om hovedbeskjeftigelse, ble det bl.a. spurt om søking,

vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen, arbeidssted, næring, lønn og eventuelle videre studier.

I **UTDANNING OG ARBEIDSMARKED 1986** har vi med en del foreløpige resultater fra denne undersøkelsen i form av såkalt hurtigstatistikk. Det innebærer at vi har konsentrert oss om noen få spørsmål — og at svarprosenten for de fleste gruppene er noe lavere enn den vi vil få når undersøkelsen er avsluttet. Hurtigstatistikken er utarbeidet pr. 10. februar 1986. Vi hadde på dette tidspunktet fått inn svar fra om lag 5 500 kandidater, dvs. at svarprosenten var i gjennomsnitt ca. 70 for alle gruppene. Ved avsluttet undersøkelse regner vi med en svarprosent på noe over 80. Erfaringer fra tidligere år viser imidlertid at det skjer små endringer i resultatene for de enkelte gruppene i løpet av denne siste fasen. Prosentvise endringer blir naturlig nok størst for de gruppene som har færrest kandidater. For enkelte grupper var likevel svarprosenten pr. 10. februar såpass lav at vi har valgt å holde dem utenfor presentasjonen i denne rapporten. Det gjelder cand.mag.-kandidatene, pedagogene og ped.sem.-kandidatene. Resultatene for disse gruppene vil imidlertid bli presentert — sammen med alle de øvrige gruppene — i det detaljerte tabellnotatet "Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen" som vil bli publisert høsten 1986.

I **UTDANNING OG ARBEIDSMARKED 1986** presenterer vi de foreløpige resultatene fra Arbeidsmarkedsundersøkelsen 1985 på følgende måte:

- i 7.3.2 sammenligner vi en del av de større kandidatgruppene etter i hvilken grad de har hatt vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen.
- i 7.3.3 sammenligner vi forskjellige kandidatgrupper ut fra hvor mange som mener at arbeidsoppgavene i stillingen deres krever den utdanningen de avsluttet våren 1985. Dette kan gi en indikasjon på de ulike utdanningskategoriernes "profesjonaliseringsgrad", dvs. hvor mange innenfor hver utdanningskategori som har gått inn i stillinger som forutsetter nettopp deres typer utdanning. I kapittel 5 er det foretatt en tilsvarende sammenligning for kandidater som har vært ca. 10 år i arbeidslivet.
- fra 7.3.4 til 7.3.24 presenterer vi en del foreløpige resultater for en rekke enkeltutdanninger: antall uteksaminerte, svar-

prosent, hvor mange kandidater som meldte seg på arbeidsmarkedet (arbeidssøkere), hvor mange som har arbeid i samsvar med utdanningen, antallet arbeidsledige og hvor mange som ikke meldte seg på arbeidsmarkedet (studerer videre o.l.) På grunnlag av disse resultatene, og en sammenligning med tidligere år der dette er mulig, gir vi en kort kommentar om nåværende situasjon på arbeidsmarkedet og om lønnsutviklingen for hver utdanningskategori. Opplysninger om begynnerlønn har vi for de fleste gruppene hentet fra "Halvtårsundersøkelsene". I tillegg har vi for en rekke grupper opplysninger om lønnsutviklingen gjennom 10 år for det kullet som ble uteksaminert våren 1974. (Kilde: TIÅRS-UNDERSØKELSEN)

Definisjoner, begreper m.m.:

For de fleste utdanningskategoriene har vi oppgitt gjennomsnittlig antall uteksaminerte kandidater vårsemestrene 1981—1983. Vi gjør oppmerksom på at mange kategorier også har studenter som uteksamineres om høsten, slik at total årsproduksjon vil være høyere.

I oversikten over situasjonen på arbeidsmarkedet for vårkullet 1985 har vi skilt mellom to hovedkategorier:

A. Kandidater meldt på arbeidsmarkedet

Denne kategorien omfatter to undergrupper:

— "Arbeid i samsvar med utdanningen".

Dette er kandidater som var yrkesaktive i stillinger som enten krevde utdanning fra universitet eller høyskole — eller hvor det var en fordel å ha slik utdanning med hensyn til arbeidsoppgavene.

— "Uten arbeid i samsvar med utdanningen".

Dette omfatter:

- 1) Yrkesaktive kandidater som svarte at *utdanning fra høyskole eller universitet var helt uten betydning* for de arbeidsoppgavene de hadde.
- 2) Kandidater som opplyste at de hadde *gjort forsøk på å få arbeid i noenlunde samsvar med utdanningen*, men som likevel fortsatt var studenter.

- 3) Kandidater som opplyste at de hadde *gjort forsøk på å få arbeid i noenlunde samsvar med utdanningen*, men som hadde *omsorgsarbeid* i hjemmet uten lønn.
- 4) Kandidater som var *arbeidsledige*, men *ikke registrert* ved Arbeidsformidlingen.
- 5) Kandidater som var *arbeidsledige og registrert* ved Arbeidsformidlingen.

B. Kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet.

Denne kategorien omfatter:

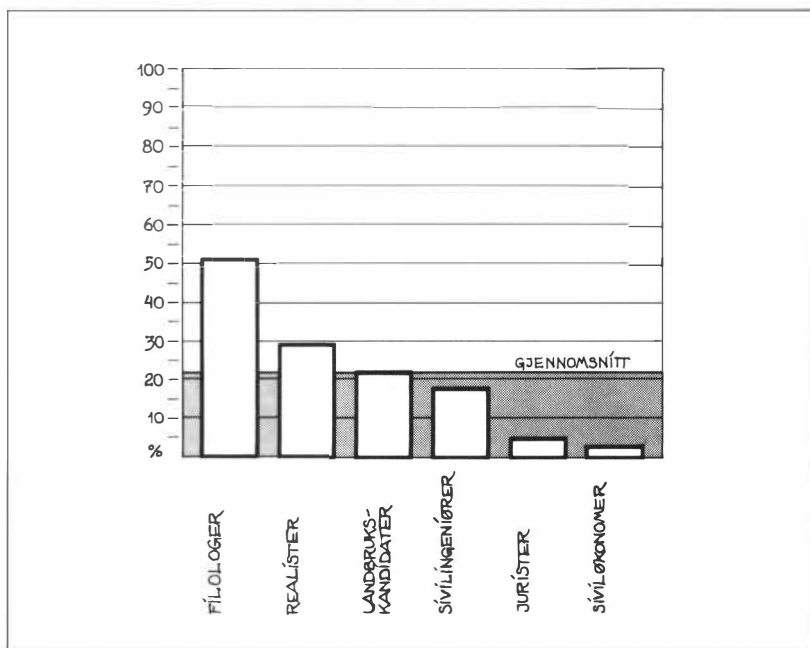
- 1) Kandidater som *studerte videre* og som opplyste at de ikke hadde *gjort forsøk på å få arbeid i noenlunde samsvar med utdanningen*.
- 2) Kandidater som *avtjente verneplikten*.
- 3) Alle øvrige ikke yrkesaktive som opplyste at de *ikke hadde gjort forsøk på å få arbeid i noenlunde samsvar med utdanningen*.

7.3.2 Vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen.

Alle kandidater som hadde forsøkt å få arbeid ble spurt om de hadde hatt vansker med å få arbeid *i samsvar med utdanningen*. Figur 7.4 og figur 7.5 viser resultatene for de grupper som hadde mer enn 50 arbeidssøkere. For kandidater med høyere grads eksamen kommer filologene i en særstilling. Halvparten av arbeidssøkerne oppgir å ha hatt vansker. Også realistene kommer over gjennomsnittet, men for denne gruppen vet vi at det er stor variasjon mellom de ulike fagene. Sivilingeniører, jurister og siviløkonomer synes alle å ha et gunstig arbeidsmarked ut fra resultatene fra dette spørsmålet. Landbrukskandidatene kommer ut om lag lik gjennomsnittet, men også her vet vi at det er relativt stor variasjon mellom linjene.

For kandidater fra høgskolene er det også merkbare forskjeller. Klart vanskeligst ut kommer kandidatene fra samfunnsfag ved distriktshøgskolene med nærmere 70 prosent som oppgir å ha hatt vansker. Samferdselsfag ved samme skoleslag ligger nest høyest, men andelen er betydelig lavere (34 %). Allmennlærerne og førskolelærerne kommer ut omtrent likt, begge gruppene med ca. en tredjedel av arbeidssøkerne som oppgir å ha hatt vansker. Alle de øvrige gruppene kommer ut under gjen-

Figur 7.4 Kandidater med høyere grads eksamen fra vårkullet 1985 som svarte "ja" på spørsmålet om de hadde hatt vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen i prosent av antallet arbeidssøkere.

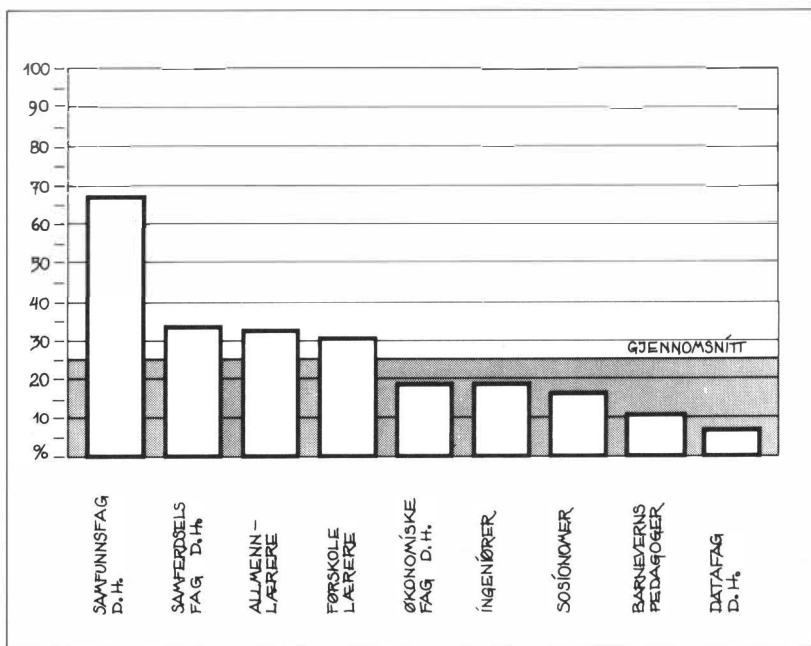

nomsnittet. Datafag ved distriktshøgskolene ligger best an. Bare 7 % av kandidatene herfra oppgir å ha hatt vansker.

Kandidatene fra ingeniørhøgskolene kommer som helhet bedre ut enn gjennomsnittet, men også for dem er det store variasjoner mellom de ulike linjene, jf. tabell 7.2.2. Det er imidlertid grunnlag for å si at de har bedret sin situasjon ganske betydelig i forhold til allmennlærerne siden de to gruppene ble undersøkt i 1984. I 1984 var det tilnærmet like mange i de to gruppene som oppga å ha hatt vansker: 40 prosent av allmennlærerne mot 36 prosent av ingeniørene. (NB: Spørreskjemaet ble endret noe i 1985 slik at en kan ikke direkte sammenligne resultatene for 1984 og 1985 når det gjelder *nivået for andelen* som oppgir *vansker*, men den *relative forskjellen er likevel interessant*.)

For dette spesielle spørsmålet vil vi understreke at svarene i

Figur 7.5 Høgskolekandidater fra vårkullet 1985 som svarte "ja" på spørsmålet om de hadde hatt vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen i prosent av antallet arbeidsøkere.

høy grad er subjektive. Kandidatene vil ganske sikkert ha ulik oppfatning om hva som er "vansker". Noen vil ha lav "toleranseterskel", mens andre kan være mer tålmodige. Dette kan henge sammen med mange forhold. Spesielt viktig vil forventningene være. Enkelt personer og grupper med realistiske forventninger om hvordan arbeidsmulighetene er for deres utdanningskategori, vil sannsynligvis akseptere en mer omfattende søkeprosess før de karakteriserer den som vanskelig enn de som har et mer uklart — og eventuelt for optimistisk — bilde av mulighetene. I presentasjonen av enkeltutdanningene senere i dette kapitlet vil vi imidlertid se at det er relativt godt samsvar mellom inntrykket en får gjennom dette spørsmålet og de mer objektive indikasjonene som gis, f.eks. ved antallet arbeidsløse og antallet som vi har plassert i kategorien "uten arbeid i samsvar med utdanningen".

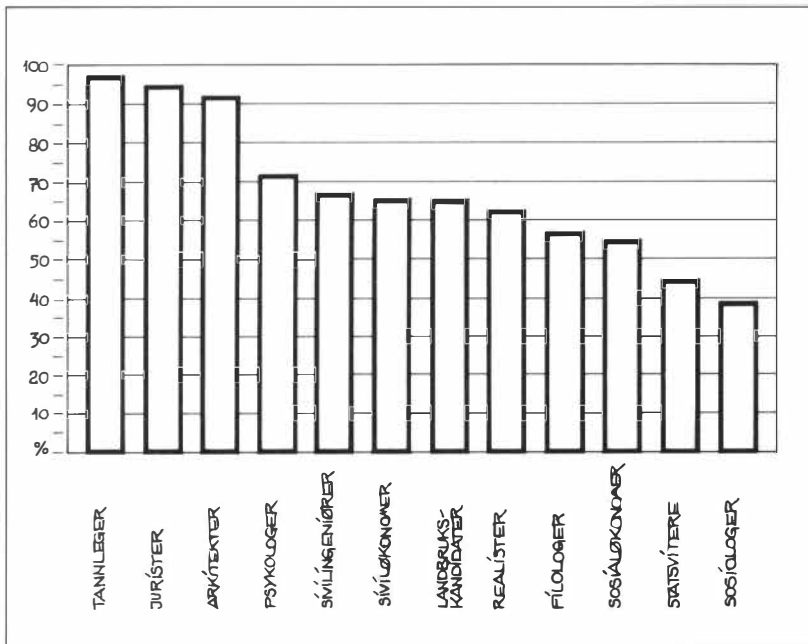
7.3.3 Krav til utdanning

Spørreskjemaet i 1985 inneholdt et spørsmål som lød:

”Er arbeidsoppgavene i din hovedstilling pr. 15.11.85 på et nivå som krever høyere utdanning, dvs. utdanning fra høyskoler eller universitet?”

Dette spørsmålet ble stilt til alle som var i arbeid. I figur 7.6 og 7.7 har vi vist andelen innenfor de forskjellige kandidatgruppene som svarte at ”arbeidsoppgavene krever den type utdanning jeg avsluttet våren 1985”. I tolkningen av svarene bør en ta hensyn til at spørsmålet kan forstås på to forskjellige måter. Noen kan ha forstått det slik at det tenkes på *formelle krav til utdanning* for å få stillingen, andre kan ha svart ut fra hva *arbeidsoppgavene krever i praksis*. Svarene tyder på at de fleste har svart ut fra de

Figur 7.6 Andel i ulike utdanningskategorier som svarer at arbeidsoppgavene i stillingen krever den utdanningen de avsluttet våren 1985. Kandidater med høyere grads eksamen. Prosent.

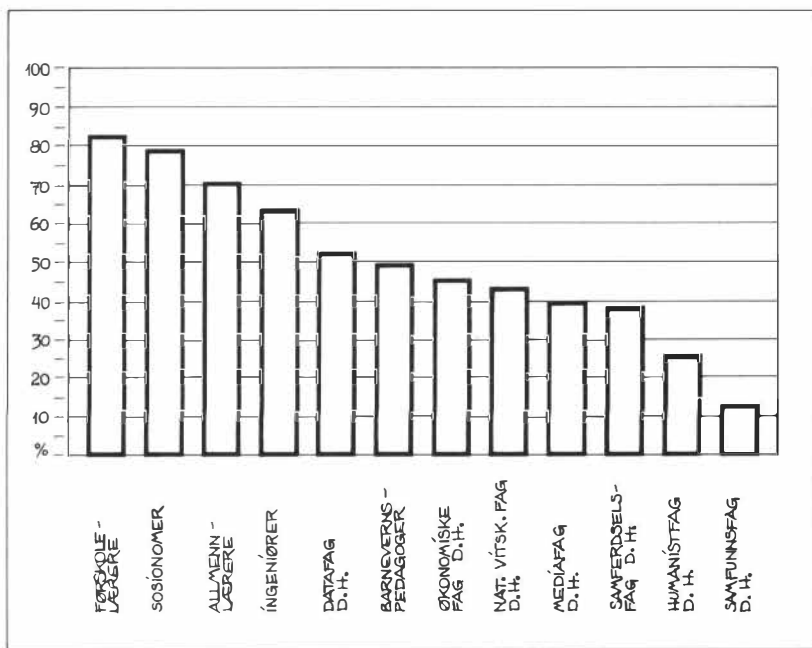

kvalifikasjonene som arbeidsgiveren har satt opp som nødvendige for stillingen, f.eks. i stillingsutlysningen.

I figur 7.6 er mønsteret omtrent det en kunne vente. Kandidater med utdanninger som leder inn i profesjoner med sterke formelle utdanningskrav ligger høyest. De tre gruppene tannleger, jurister og arkitekter har alle en andel på over 90 prosent i stillinger hvor utdanningen anses som et krav. Gjennomsnittet for alle grupper med høyere grads eksamen ligger på 67 prosent, og rundt dette nivået finner vi fem grupper: psykologer, sivilingeniører, siviløkonomer, landbrukskandidater og realister. Prosentandelen for psykologer er kanskje noe lavere enn det en kunne vente, men vi vet fra andre spørsmål at en relativt stor del av psykologene har hatt vansker med å få relevant arbeid. Kanskje er denne gruppen i ferd med å gå inn i stillinger som er mer utradisjonelle og mindre profesjonspregede?

I nederste kategori finner vi filologer, sosialøkonomer, statsvitere og sosiologer. For filologene vet vi at en god del har hatt vansker og har måttet gå inn i stillinger som er i lite samsvar med utdanningen. De øvrige tre gruppene er ikke i en tilsvarende vanskelig situasjon. Både statsvitere og sosialøkonomer har et svært godt arbeidsmarked, men resultatene forteller at deres utdanninger leder inn i stillinger, f.eks. i sentraladministrasjonen, hvor arbeidsoppgavene har en lite utdanningsspesifikk karakter. På et vis kan dette også ses på som et uttrykk for at utdanningen er fleksibel, dvs. kan nyttes på mange felter. Det samme gjelder for sosiologene, selv om vanskene for denne gruppen er noe større.

Figur 7.7 Andel i ulike utdanningskategorier som svarer at arbeidsoppgavene i stillingen krever den utdanningen de avsluttet våren 1985. Kandidater fra høgskoler. Prosent.

Figur 7.7 gir resultatene for kandidatene fra høgskolene. Mønsteret her er også stort sett i samsvar med det en kunne vente. Et påfallende trekk er imidlertid at samtlige DH-fag ligger under gjennomsnittet for alle høgskolekandidater. Noen av disse gruppene vet vi har store vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen, mens andre har et godt arbeidsmarked. Generelt må det likevel kunne sies at distriktshøgskolene ser ut til å utdanne kandidater som i liten grad går inn i profesjonspregete stillingskategorier.

7.3.4 Filologer (Cand.philol. og Mag.art)

Uteksaminert i gjennomsnitt våremestrene 1981—83: 176 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 142 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 91 kandidater. Svarprosent = 64

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	78	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	59	76
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	19	24
.....		
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	13	

¹⁾ Av disse regnet 10 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav 7 var registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 9 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Filologene er den kandidatgruppen med høyere grads eksamen som har det vanskeligst på arbeidsmarkedet. Av de som meldte seg på arbeidsmarkedet oppga over halvparten at de hadde hatt vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen. Dette skyldes nok for en stor del at kandidatene er avhengige av å finne jobber innenfor skoleverket. Veksten i denne sektoren har de siste årene ikke vært stor nok til å møte tilgangen på nye filologer. Nedgangen i kandidattallet og studenttallet de siste årene kan imidlertid gi en bedring i arbeidsmarkedssituasjonen om få år, spesielt hvis det generelt sett blir sterkere vekst i offentlig sektor. Det vil også kunne skje en bedring hvis filologene i større grad kan gå inn i utradisjonelle jobber og næringer.

B. Lønnsutvikling

Begynnerlønn for filologene lå i perioden 1974—1980 ca. 5 prosent over gjennomsnittet for alle kandidater med høyere grads eksamen. For perioden 1981—83 var begynnerlønnen omtrent som for gjennomsnittet.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at lønningene til *filologene som gikk ut våren 1974* har sunket sterkt i forhold til gjennomsnittet for alle med høyere grads eksamen. I 1984 var den 17 prosent under gjennomsnittet, dvs. lavere enn for alle de andre gruppene som var med i undersøkelsen, jf. figur 3.3 i kapittel 3.

7.3.5 Teologer

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 56 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 30 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 22 kandidater. Svarprosent = 73

	<i>Antall</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	18
— I arbeid i samsvar med utdanningen	16
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	2
.....	
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	4

¹⁾ Av disse regnet ingen kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Data for de siste årene tyder på at teologene kan ha fått det noe vanskeligere på arbeidsmarkedet. En tredjedel av de som meldte seg på arbeidsmarkedet oppga å ha hatt vansker med å få jobb. Likevel var bare 2 kandidater uten arbeid i samsvar med utdanningen et halvt år etter eksamen. Sannsynligvis skyldes ikke problemene mangel på ledige stillinger generelt, men at det av ulike årsaker (f.eks. ektefelles arbeid) er vanskelig å få jobb akkurat der en ønsker det.

B. Lønnsutvikling

Begynnerlønn for teologene er omtrent som gjennomsnittet for alle grupper med høyere utdanning.

Teologene var ikke med i TIÅRSUNDERSØKELSEN, men det faktum at nesten samtlige arbeider innenfor offentlig sektor tilsier at de har en svakere lønnsutvikling i årene etter eksamen i forhold til grupper hvor en større andel arbeider i privat sektor.

7.3.6 Realister

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 255 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 413 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985		
Hurtigstatistikk basert på svar fra 305 kandidater. Svarprosent = 74		
	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	285	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	250	88
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	35	12
.....		
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	20	

¹⁾ Av disse regnet 25 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav 7 var registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 2,5 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Realistene er en lite homogen gruppe, og ut fra en spesialanalyse utført for Universitetet i Oslo vet vi at arbeidsmarkedet varierer relativt mye mellom kandidatene fra ulike fagfelt. Denne undersøkelsen viser bl.a. at kjemikere og biologer synes å ha hatt størst vansker i 80-årene. For fysikere er det en markert tendens til at flere går inn i privat sektor. Dette er forøvrig en generell tendens for alle realistgruppene. En stadig synkende andel går inn i skolen. Andelen gikk ned fra 27 % i 1981 til 10 % i 1983. Den sterke økningen i antallet uteksaminerte kandidater i vårsemesteret 1985 kan ha skapt visse problemer for enkelte faggrupper, bl.a. har andelen som oppfatter seg som hovedsakelig arbeidsløse økt relativt mye siden 1983. I 1985 oppga en tredjedel av arbeidssøkerne at de hadde hatt vansker med å få relevant arbeid.

Arbeidsmarkedet for realistene framover vil sannsynligvis være best for de faggruppene hvor de fleste går til privat sektor, f.eks. informatikere og enkeltgrupper innenfor geologiske fag.

B. Lønnsutvikling

Gjennomsnittlig *begynnerlønn* for realister har i perioden 1974/83 ligget like over gjennomsnittet for kandidater med høyere grads eksamen.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at *vårkullet 1974* startet over gjennomsnittet, men har ti og et halvt år etter eksamen 3 prosent lavere lønn enn alle med høyere grads eksamen jf. figur 3.3 i kapittel 3. Denne kurven skjuler imidlertid store ulikheter mellom fag. Informatikere og geologer har en lønn godt over gjennomsnittet i 1984, mens andre realister, spesielt de som arbeider i undervisning og forskning, trekker gjennomsnittet ned.

7.3.7 Jurister

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 217 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 149 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 102 kandidater. Svarprosent = 68

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	101	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	97	96
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	4	4
.....		
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	1	

¹⁾ Av disse regnet ingen kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Situasjonen for jurister på arbeidsmarkedet har vist en merkbar forbedring de siste årene. Resultatene for 1985 tyder på en stadig økende etterspørsel. Antall uteksaminerte kandidater viser en klar nedgang i de siste årene. Dette står i sterk kontrast til den store økningen i studenttallet i samme periode. Årsaken må bl.a. være at mange bare tar deler av jusstudiet, f.eks. i kombinasjon med andre fag. Strykprosenten har også vært høy.

B. Lønnsutvikling

Begynnerlønn for jurister har i hele perioden 1974/83 ligget lavere enn for gjennomsnittet av alle kandidater med høyere grad.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at *vårkullet 1974* har hatt en sterk stigning i lønn fram til 1984, jf. figur 3.3 i kapittel 3. Dette skyldes at mange jurister har gått over i privat virksomhet der lønningene er høyere enn i offentlig virksomhet. Våre data viser imidlertid bare lønn og ikke inntekt. Mange jurister er blitt privatpraktiserende og er holdt utenfor lønnsberegningene. Hvis vi hadde kunnet beregne inntekt og ikke lønn, ville sannsynligvis juristene ha kommet høyere enn noen av de øvrige utdanningskategoriene som er med i TIÅRSUNDERSØKELSEN.

7.3.8 Sosialøkonomer

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 26 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 36 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 27 kandidater. Svarprosent = 75

	<i>Antall</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	23
— I arbeid i samsvar med utdanningen	20
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	3
.....	
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	4

¹⁾ Av disse regnet ingen kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Sosialøkonomene er fortsatt en gruppe med små problemer på arbeidsmarkedet. Økningen i antallet uteksaminerte har skjedd uten at kandidatene har økende problemer med å få relevant arbeid. Framtidsutsiktene synes også gode.

B. Lønnsutvikling

Det har vært store svingninger i *begynnerlønn* for sosialøkonomer i våre halvtårsundersøkelser som følge av at kullene er forholdsvis små. Bortsett fra to år har begynnerlønnen ligget under gjennomsnittet for alle med høyere grads eksamen i perioden 1974/83.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser imidlertid at *vårkullet 1974* har hatt en lønnsutvikling langt over gjennomsnittet, og tjente i 1984 nesten 10 prosent mer enn gjennomsnittet. Sosialøkonomene er blant de utdanningskategoriene som etter noen år i arbeidslivet har høyest lønn både i offentlig og i privat sektor.

7.3.9 Psykologer

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 60 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 52 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985	
Hurtigstatistikk basert på svar fra 37 kandidater. Svarprosent = 67	
	<i>Antall</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	32
— I arbeid i samsvar med utdanningen	28
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	4
.....	
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	5

¹⁾ Av disse regnet 2 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav ingen var registrert ved Arbeidsformidlingen.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Psykologene har de siste årene hatt relativt store vansker på arbeidsmarkedet. Av de som meldte seg på arbeidsmarkedet i 1985 svarte 12 kandidater at de hadde hatt vansker med å få relevant arbeid. Etter et halvt år var 4 uten arbeid i samsvar med utdanningen. Problemene kan bl.a. skyldes at ledige stillinger ofte ligger i områder der nye kandidater ikke har ønske om/mulighet til å bosette seg, f.eks. på grunn av ektefelles arbeid. En tendens til nedgang i antallet nye kandidater kan imidlertid føre til en viss bedring, bl.a. fordi gruppen er såpass liten at små endringer i etterspørselen raskt kan føre til en mangelsituasjon.

B. Lønnsutvikling

Begynnerlønn for psykologer har i hele perioden 1974/83 ligget under gjennomsnittet for alle kandidatene med høyere grads eksamen.

TIÅRSUNDERSØKELSEN indikerer at det relative lønnsnivået ikke bedrer seg med tiden. For *vårkullet 1974* var lønnen for psykologer 13 prosent under gjennomsnittet ti og et halvt år etter eksamen. Vårkullet 1974 hadde en særlig lav begynnerlønn sett i forhold til tidligere og senere arbeidsmarkedsundersøkelser, og kullet er derfor muligens ikke representativt for psykologene.

7.3.10 Sosiologer

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 20 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 38 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 24 kandidater. Svarprosent = 63

	<i>Antall</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	23
— I arbeid i samsvar med utdanningen	21
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	2
.....	
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	2

¹⁾ Av disse regnet 1 kandidat seg som hovedsakelig arbeidsledig og var registrert ved Arbeidsformidlingen.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Sosiologene har hittil vært en så liten kandidatgruppe at det er vanskelig å finne noen entydige tendenser for situasjonen på arbeidsmarkedet. Våre data tyder imidlertid på at de har omtrent middels store vansker med å få jobb i forhold til andre grupper med høyere grads eksamen.

B. Lønnsutvikling

Sosiologene har hatt en *begynnerlønn* omtrent lik gjennomsnittet for alle kandidater med høyere grads eksamen i perioden 1974—1983.

Antallet sosiologer i TIÅRSUNDERSØKELSEN er for lite til å dra slutninger om lønnsutviklingen. De aller fleste sosiologer jobber imidlertid i offentlig sektor med de konsekvenser dette har for lønnsnivået.

7.3.11 Statsvitere

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 22 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 41 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 32 kandidater. Svarprosent = 78

	<i>Antall</i>
A. Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet	32
— I arbeid i samsvar med utdanningen	27
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	5
.....	
B. Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)	0

¹⁾ Av disse regnet ingen kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

En sterk økning i kandidattallet våren 1985 har ikke ført til økte vansker for statsviterne. De siste årene synes de å ha hatt en noe bedre situasjon enn sosiologene, men gruppene er små slik at en bør være forsiktig med å trekke konklusjoner.

B. Lønnsutvikling

Gjennomsnittlig *begynnerlønn* har variert mye i perioden 1974—1983. Dette skyldes det lave antall kandidater hvert år. Hovedtendensen har imidlertid vært at begynnerlønnen har vært over gjennomsnittet for alle kandidater med høyere grads eksamen.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viste at *vårkullet 1974* startet på et relativt høyt lønnsnivå. Dette steg til 10 prosent over gjennomsnittet tre år etter eksamen, for senere å synke til 2 prosent over gjennomsnittet ti og et halvt år etter eksamen. Dette har sammenheng med at storparten av statsviterne arbeider i den offentlige sektor hvor lønnsutviklingen har vært *svak* de siste årene.

7.3.12 Tannleger

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 108 kandidater

Uteksaminert våren 1985:

96 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 65 kandidater. Svarprosent = 68

	<i>Antall</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	45
— I arbeid i samsvar med utdanningen	44
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	1
.....	
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studierer videre m.m.)</i>	20 ²⁾

¹⁾ Kandidaten regnet seg hovedsakelig arbeidsledig og var registrert ved Arbeidsformidlingen.

²⁾ Omfatter for det meste kandidater som avtjener verneplikten som tannleger.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

I de siste årene har relativt mange tannleger oppgitt at de har hatt vansker med å få relevant jobb. I 1985 oppga over en tredjedel av de som meldte seg på arbeidsmarkedet at de hadde hatt slike vansker. Et halvt år etter eksamen var det likevel bare 1 kandidat som ikke hadde greid å få jobb. Problemene syns dels å henge sammen med en generell mangel på stillinger for tannleger, dels at ledige stillinger utlyses på steder hvor få kandidater ønsker eller har mulighet til å bosette seg. Dette kan f.eks. skyldes at ektefelles arbeid binder dem til et bestemt geografisk område.

B. Lønnsutvikling

Tannlegenes begynnerlønn ligger godt over gjennomsnittet for kandidater på tilsvarende nivå. De var ikke med i TI-ÅRSUNDERSØKELSEN, men det er sannsynlig at gjennomsnittslønnen for tannleger også etter noen år i arbeidslivet er betydelig høyere enn for de fleste andre kandidater med høyere grads eksamen.

7.3.13 Veterinærer

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 23 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 21 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLETT 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 17 kandidater. Svarprosent = 81

	<i>Antall</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	16
— I arbeid i samsvar med utdanningen	15
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	1
.....	
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	1

¹⁾ Kandidaten regnet seg som hovedsakelig arbeidsledig.

A. Situasjon for nyutdannede kandidater

Veterinærene har fremdeles et godt arbeidsmarked. Av vårkullet 1985 var ingen ledige og bare 1 kandidat var uten arbeid i samsvar med utdanningen et halvt år etter eksamen.

B. Lønnsutvikling

Veterinærenes *begynnerlønn* har i perioden 1974/83 variert sterkt, men har stort sett ligget høyt over gjennomsnittet for alle kandidater med høyere grads eksamen.

TIÅRSUNDERSØKELSEN ga mangelfulle opplysninger om lønnsutviklingen for veterinærer, fordi statistikken bare omfatter veterinærer med lønnsinntekter. De fleste er privatpraktiserende, og har da sannsynligvis langt høyere inntekt enn de få som er ansatt på fast lønn.

7.3.14 Farmasøyter

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 31 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 25 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 22 kandidater. Svarprosent = 88

	<i>Antall</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	18
— I arbeid i samsvar med utdanningen	16
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	2
.....	
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	4

¹⁾ Av disse regnet 1 kandidat seg som hovedsakelig arbeidsledig og var registrert ved Arbeidsformidlingen

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Farmasøyter har i en årrekke hatt små problemer på arbeidsmarkedet. De få som har vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen er sannsynligvis i spesielle situasjoner, f.eks. at ektefelles arbeid binder dem til et spesielt sted.

B. Lønnsutvikling

Farmasøytenes *begynnerlønn* lå i begynnelsen av perioden 1974/83 over gjennomsnittet for alle med høyere grads eksamen. I slutten av perioden har den vært mer lik gjennomsnittet.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at farmasøytene lønnsmessig deler seg i to grupper de første årene etter eksamen. Den ene gruppen blir apotekere med en inntekt langt over gjennomsnittet. Den andre gruppen er provisorer (ofte kvinner i deltidsstilling). Disse har en langt mer beskjeden lønnsutvikling.

7.3.15 Siviløkonomer

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 163 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 156 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985		
Hurtigstatistikk basert på svar fra 123 kandidater. Svarprosent = 78		
	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet	115	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	108	94
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	7	6
.....		
B. Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)	8	

¹⁾ Av disse regnet 1 kandidat seg som hovedsakelig arbeidsledig og var registrert ved Arbeidsformidlingen.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Nyutdannede siviløkonomer har i mange år hatt en svært god situasjon på arbeidsmarkedet, til tross for en økning i produksjon av økonomer fra andre læresteder. Også framtidsutsiktene synes gode.

B. Lønnsutvikling

Begynnerlønnen for siviløkonomer var i starten av perioden 1974/83 litt under gjennomsnittet for alle kandidater med høyere grads eksamen. Den er gått sakte og jevnt oppover, slik at den nå ligger over gjennomsnittet.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at lønnsutviklingen for *vårkullet 1974* har vært bedre enn for noen annen gruppe som er med i undersøkelsen, jf. figur 3.3 i kapittel 3. I 1984 lå siviløkonomenes lønn 22 prosent over gjennomsnittet. Siviløkonomene hører til de utdanningskategorier som har høyest lønn både i offentlig og privat virksomhet. En viktig årsak til den høye gjennomsnittslønnen er at siviløkonomene har den største andelen som arbeider i privat sektor hvor lønnsnivået er vesentlig høyere enn i offentlig sektor.

7.3.16 Sivilingeniører

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 177 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 180 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985		
Hurtigstatistikk basert på svar fra 131 kandidater. Svarprosent = 73		
	Antall	Prosent
A. Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet	104	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	97	93
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	7	7
.....		
B. Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)	27	

¹⁾ Av disse regnet 2 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, Begge var registrert ved Arbeidsformidlingen.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Se pkt. 7.2.3.

B. Lønnsutvikling

Sivilingeniørenes *begynnerlønn* lå litt under gjennomsnittet for alle kandidater med høyere grads eksamen i starten av perioden 1974—1983, men er nå kommet 8 prosent over gjennomsnittet.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at lønnen for *vårkullet 1974* steg raskt. Den startet 2 prosent under gjennomsnittet og var i 1984 14 prosent over gjennomsnittet. Lønnsveksten for sivilingeniørene fra *vårkullet 1974* har imidlertid vært mindre enn for siviløkonomene, jf. figur 3.3 i kapittel 3. Dette skyldes bl.a. at mobiliteten fra offentlig til privat sektor har vært mindre. Andelen av sivilingeniørene som arbeider i privat sektor er også generelt sett lavere enn for siviløkonomene.

7.3.17 Arkitekter

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981 — 83: 46 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 44 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 27 kandidater. Svarprosent = 61

	<i>Antall</i>
A. Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet	25
— I arbeid i samsvar med utdanningen	25
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen	0
.....	
B. Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videré m.m.)	2

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Nyutdannede arkitekter har i perioden siden 1980 bedret sin situasjon på arbeidsmarkedet. Svært få fra vårkullet 1985 oppgir å ha hatt problemer med å få jobb i samsvar med utdanningen, og et halvt år etter eksamen hadde samtlige som meldte seg på arbeidsmarkedet funnet relevant arbeid.

B. Lønnsutvikling

Antallet nye arkitekter er lavt, og svingningene i begynnerløningene har vært store i perioden 1974/83. Stort sett har begynnerlønnen ligget under gjennomsnittet for alle kandidater med høyere grads eksamen.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at *vårkullet 1974* startet med en lønn omtrent lik gjennomsnittet, men er senere kommet under. Dette er imidlertid en undervurdering av inntektene til arkitektene, fordi mange selvstendige næringsdrivende ikke er med i tallene for 1984.

7.3.18 Landbrukskandidater

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 207 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 223 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 184 kandidater. Svarprosent = 83

	Antall	Prosent
A. Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet	172	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	159	92
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	13	8
.....		
B. Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)	12	

¹⁾ Av disse regnet 4 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav ingen var registrert ved Arbeidsformidlingen.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Nyutdannede landbrukskandidater har i flere år hatt et relativt godt arbeidsmarked. Det er en viss variasjon mellom studieretningene. Landbruksøkonomene har svært lite vansker. Det samme gjelder for kandidater med jordbruk, skogbruk og landbruksteknikk som spesialfelt. Landskapsarkitekter har noe større vansker, mens kandidatene med naturforvaltning som spesialfelt har svært store vansker med å få relevant arbeid.

B. Lønnsutvikling

Begynnerlønnen for landbrukskandidater har vært stabil i perioden 1974/83, og har ligget 4—8 prosent under gjennomsnittet for alle kandidater med høyere grads eksamen.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at også *vårkullet 1974* har hatt en stabil lønnsutvikling. Lønnen lå mellom 6 og 7 prosent under gjennomsnittet både et halvt år, tre år og ti og et halvt år etter eksamen, jf. figur 3.3 i kapittel 3.

7.3.19 Distriktshøgskolekandidater

Uteksaminert i gjennomsnitt vårsemestrene 1981—83: 692 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 1146 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985		
Hurtigstatistikk basert på svar fra 801 kandidater. Svarprosent = 70		
	Antall	Prosent
A. Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet	615	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	508	83
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	107	17
.....		
B. Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)	186	

¹⁾ Av disse regnet 21 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav 12 var registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 2 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Nyutdannede DH-kandidater har stor variasjon i tilpasningen på arbeidsmarkedet. Arbeidsmulighetene er best for kandidater fra media- og datalinjene. De er også relativt gode for kandidater fra de økonomisk-administrative linjene (jf. fig. 7.5). Den meget sterke veksten for denne sistnevnte kandidatgruppen har — iallfall foreløpig — ikke slått ut i økte vansker på arbeidsmarkedet. Kandidater fra samfunnslinjene og samferdselslinjene har en betydelig vanskeligere situasjon. Mange av dem synes å velge videre utdanning.

B. Lønnsutvikling

Distriktshøgskolekandidatene var lite kjent på arbeidsmarkedet i 1974. Etterhvert som de har innarbeidet seg på arbeidsmarkedet har gjennomsnittlig begynnerlønn steget — fra 23 prosent under gjennomsnittet for kandidater med høyere grads eksamen i 1974 til 14 prosent under gjennomsnittet i 1983.

TIÅRSUNDERSØKELSEN viser at *vårkullet 1974* startet beskjedent med en lønn 23 prosent under gjennomsnittet et halvt år etter eksamen. Ti og et halvt år etter eksamen var

lønnen bare 5 prosent under gjennomsnittet, jf. figur 3.3 i kapittel 3. Kurven skjuler store ulikheter mellom linjer. Økonomisk-administrative linjer og datalinjer har vesentlig høyere lønn enn de øvrige, til tross for at distriktshøgskolekandidatene i gjennomsnitt er tre år yngre enn kandidater med høyere grads universitetsksamener. En stor prosentandel fra økonomisk-administrative og datalinjer arbeider i privat virksomhet og oppnår en høy lønn.

7.3.20 Allmennlærere

Uteksaminert våren 1984: 1439 kandidater

Uteksaminert våren 1985: 1318 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 868 kandidater. Svarprosent = 66

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	644	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	490	76
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	154	24
.....		
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	224	

¹⁾ Av disse regnet 34 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav 12 var registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 1,9 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

I avsnitt 7.2.1 gis en relativt utførlig beskrivelse av situasjonen på arbeidsmarkedet for allmennlærerne som ble uteksaminert våren 1984. En foreløpig sammenligning av resultatene for kullene i 1984 og 1985 tyder på at arbeidsmarkedet for allmennlærere har blitt noe vanskeligere til tross for at kandidatantallet har gått ned. Andelen som regner seg som hovedsakelig arbeidsledige har økt fra 1,7 prosent av arbeidssøkerne i 1984 til 5,3 prosent i 1985. Andelen som er registrert ved Arbeidsformidlingen økte fra 0,6 prosent til 1,9 prosent.

Allmennlærerne ble undersøkt samtidig med ingeniørene i 1984. De hadde da om lag like stor andel som oppga at de hadde hatt vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen. I 1985 hadde ingeniørene forbedret sin situasjon betydelig i forhold til allmennlærerne, jf. figur 7.5.

B. Lønnsutvikling

Jf. avsnitt 7.2.1.

7.3.21 Førskolelærere

Uteksaminert våren 1985:

872 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985		
Hurtigstatistikk basert på svar fra 607 kandidater. Svarprosent = 70		
	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	556	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	459	83
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	97	17
.....		
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	51	

¹⁾ Av disse regnet 34 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav 15 var registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 3 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Førskolelærerne har aldri tidligere vært med i Arbeidsmarkedsundersøkelsen. Vi må derfor tolke resultatene med spesiell forsiktighet. Hurtigstatistikken viser imidlertid at gruppen synes å ha relativt store vansker. Sannsynligvis er det store geografiske variasjoner. Så mange som 34 av de 556 kandidatene som meldte seg på arbeidsmarkedet regnet seg som hovedsakelig arbeidsledige et halvt år etter eksamen. Bare 15 av disse kandidatene var imidlertid registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 3 prosent.

B. Lønnsutvikling

Data om førskolelærernes lønnsforhold m.m. vil bli publisert i tabellnotatet "Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen". Dette notatet vil foreligge høsten 1986.

7.3.22 Barnevernpedagoger

Uteksaminert våren 1985:

138 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985		
Hurtigstatistikk basert på svar fra 93 kandidater. Svarprosent = 67		
	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	89	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	79	89
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	10	11
.....		
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	4	

¹⁾ Av disse regnet 4 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav 3 var registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 3 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Barnevernpedagogene er en ny gruppe i Arbeidsmarkedsundersøkelsen og resultatene bør derfor tolkes med spesiell forsiktighet. Resultatene tyder likevel på at denne gruppen har en relativt gunstig situasjon på arbeidsmarkedet, jf. den lave prosentandelen som sier at de har hatt vansker (se figur 7.5). De 4 som regner seg som arbeidsledige kan ha hatt spesielle problemer, f.eks. at ulike forhold binder dem til å søke innenfor et begrenset geografisk område.

B. Lønnsutvikling

Data om barnevernpedagogenes lønnsforhold m.m. vil bli publisert i tabellnotatet "Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen". Dette notatet vil foreligge høsten 1986.

7.3.23 Sosionomer

Uteksaminert våren 1985:

230 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLET 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 168 kandidater. Svarprosent = 73

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	158	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	140	89
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	18	11
.....		
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	10	

¹⁾ Av disse regnet 6 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav 3 var registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 1,9 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

Sosionomene omfattes av Arbeidsmarkedsundersøkelsen for første gang i 1985. Resultatene bør derfor tolkes med spesiell varsomhet. Nærmere 90 prosent var i arbeid i samsvar med utdanningen et halvt år etter eksamen. Dette må betegnes som en gunstig situasjon.

B. Lønnsutvikling

Data om sosionomenes lønnsforhold m.m. vil bli publisert i tabellnotatet "Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen". Dette notatet vil foreligge høsten 1986.

7.3.24 Ingeniører

Uteksaminert våren 1984:

1783 kandidater

Uteksaminert våren 1985:

1715 kandidater

SITUASJON ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN FOR VÅRKULLETT 1985

Hurtigstatistikk basert på svar fra 1249 kandidater. Svarprosent = 73

	<i>Antall</i>	<i>Prosent</i>
A. <i>Sum kandidater meldt på arbeidsmarkedet</i>	842	100
— I arbeid i samsvar med utdanningen	697	83
— Uten arbeid i samsvar med utdanningen ¹⁾	145	17
.....		
B. <i>Sum kandidater ikke meldt på arbeidsmarkedet (studerer videre m.m.)</i>	407	

¹⁾ Av disse regnet 26 kandidater seg som hovedsakelig arbeidsledige, hvorav 10 var registrert ved Arbeidsformidlingen, dvs. 1,2 prosent av de som meldte seg på arbeidsmarkedet.

A. Situasjonen for nyutdannede kandidater

I avsnitt 7.2.2 gis en relativt utførlig beskrivelse av situasjonen for kandidatene som ble uteksaminert fra ingeniørskolene våren 1984. En foreløpig sammenligning av resultatene for disse to kullene tyder på at ingeniørene har fått en betydelig bedring i situasjonen på arbeidsmarkedet i løpet av det siste året. Den registrerte ledigheten er mer enn halvert. Det er også langt færre som oppgir å ha hatt vansker med å få arbeid i samsvar med utdanningen i 1985 enn i 1984. Det er imidlertid fremdeles store forskjeller mellom kandidater fra ulike linjer, jf. avsnitt 7.2.2. Om lag en tredjedel studerer videre også i 1985.

B. Lønnsutvikling

Jf. avsnitt 7.2.2.

BESTILLINGSSEDEL

Meldinger

- 1983:7 FRA SKOLEGANG TIL POENGSAMLING
Utdannings- og yrkesplaner blant avgangselever ved
allmennfaglig studieretning i videregående skole
1980 (nytt opplag) Kr. 60,—
- 1984:1 ARBEIDSMARKEDET ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN
Kandidater uteksaminert fra universiteter og
distriktshøgskoler 1982. Kr. 40,—
- 1984:5 UTHOLDENHETSPRØVEN
Om opptaket til lukkede utdanninger. Kr. 60,—
- 1985:1 FREMTIDENS JOBBER
En perspektivanalyse i grenselandet mellom sosiologi
og makroøkonomi. Kr. 60,—
- 1985:2 UTDANNING OG ARBEIDSMARKED 1985
En oversikt over situasjonen på arbeidsmarkedet
for ulike typer høyere utdanning. Kr. 60,—

Notater

- 1/85 BEHOVET FOR DATAUTDANNING
Noen aktuelle problemstillinger. Kr. 40,—
- 5/85 ARBEIDSMARKEDET ET HALVT ÅR ETTER EKSAMEN
Kandidater uteksaminert fra universiteter og
distriktshøgskoler 1983. Kr. 30,—
- 7/85 BESLUTNINGER OM DIMENSJONERING I
HØYERE UTDANNING. Kr. 20,—
- 8/85 THE ROLE OF WOMEN IN HIGHER EDUCATION
The case of Norway. Kr. 60,—
- 11/85 TRENGSEL ELLER TRIVSEL?
En delrapport fra prosjektet "Studentenes tidsbruk
og studieforhold". Kr. 80,—
- /86 ARBEIDSMARKEDET TI ÅR ETTER EKSAMEN
Kandidater uteksaminert fra universitetene i 1974
(kommer i mai)

Kan sendes
ufrankert
i Norge.
Adressaten
betaler porto.

Brev svarsending

Avtale nr. 111000/84 OMD

NAVF's utredningsinstitutt
Norges allmennvitenskapelige forskningsråd
Homansbyen
0167 Oslo 1

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr./sted: _____

NAVF's utredningsinstitutt
Norges allmennvitenskapelige forskningsråd
Wergelandsveien 15, 0167 Oslo 1
Telefon (02) 20 65 35.

Institute for Studies in Research and Higher Education
The Norwegian Research Council for Science and the Humanities
Wergelandsveien 15, 0167 Oslo 1, Norway